

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

До захисту допустити:

Завідувач кафедри,

 _____ **Максим БУЛИК**

«15» грудня 2023 р.

**«ПОКАРАННЯ РФ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ТА ПОРУШЕННЯ ПРАВ
ЛЮДИНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ:**

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД»

Кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня
вищої освіти освітньо-професійної програми

«Міжнародні відносини»

Апанаська Івана Володимировича

Науковий керівник: Грідіна І. М., д.і.н.,
професорка, професорка кафедри політології та
міжнародних відносин Маріупольського державного
університету

Рецензент: Касьянова М. М., д.і.н., професорка,
професорка кафедри міжнародних відносин та
зовнішньої політики Донецького національного
університету імені Василя Стуса

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою відмінно / А / 93

Секретар ЕК

«16» січня 2024 р.

Анастасія ТРОФИМЕНКО

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	
ДОСЛІДЖЕННЯ.....	9
1.1. Концептуальні засади та категоріально-понятійний апарат дослідження.....	9
1.2. Теоретична та емпірична база.....	13
РОЗДІЛ ІІ. ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ТА ЗЛОЧИНИ РФ ПРОТИ	
ЛЮДЯНОСТІ ПІД ЧАС АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ.....	25
2.1. Визначення воєнних злочинів та злочинів проти людяності у міжнародному праві.....	25
2.2. Злочини РФ в Україні та їх безкарність.....	28
2.3. Діяльність національної та міжнародних комісій з розслідування злочинів зі встановлення злочинів РФ під час російсько-української війни..	38
РОЗДІЛ ІІІ. РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ПОКАРАННІ	
АГРЕСОРА.....	48
3.1. Досвід діяльності міжнародних трибуналів.....	48
3.2. Ігнорування РФ рішень міжнародних судів.....	52
3.3. Можливості та діяльність ООН у засудженні та покаранні агресора.....	54
3.4. Створення міжнародного трибуналу та перспективи покарання РФ за воєнні злочини в Україні.....	58
ВИСНОВКИ.	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67

ВСТУП

Актуальність досліджуваної проблеми пов'язана з нагальною потребою перетворити міжнародне право на дієвий механізм унеможливлення злочинів проти людства, таких, які сьогодні безкарно здійснює Росія в Україні. Широкомасштабна агресія проти України у 2022 р. стала можливою, в першу чергу, через відчуття безкарності керівництва росії у 2014 р. після тимчасової окупації Криму, окремих районів Донецької та Луганської областей, розв'язування конвенційної війни проти суверенної держави у центрі Європи. «Обурення та занепокоєння» колективного Заходу, видимість, а не реальність економічних санкцій для Путіна стали показником слабкості колективного Заходу, системи міжнародної колективної безпеки. Його зовнішньополітичним кредо стала формула «право сили, а сила права». У ХХІ сторіччі в цивілізованому світі, немає місця безпричинному насиллю, вбивствам та геноциду мирного населення задля задоволення імперських амбіцій під егідою збирання історичних земель, виправдовуючись тезою про те, що Україна не має права на існування, як незалежна держава. Проте державі-терористу вкрай важливо завоювати, окрім іншої держави, свій місцевий електорат, відклавши далеко позаду гідність, здоровий глузд та будь-які можливі форми міжнародного права та прав людини.

Наразі продовжується військова агресія з боку Росії, яка супроводжується вбивствами мирного населення України, геноцидом, руйнуваннями матеріальними та ментальними. І при цьому російське керівництво залишається фактично безкарним, що не обмежує його ані в часі, ані в підході до ведення війни. Якщо тенденція не зміниться, то в майбутньому, такий досвід неприкритого тероризму стосовно іншої держави стане «успішним» прецедентом для втілення подібних ідей військової агресії. І однією з найважливіших відкритих можливостей для такої агресії буде (вже є) усвідомлення відсутності відповідних заходів для покарання. Тому, вкрай важливо дослідити проблему покарання держави за військову агресію та

злочини проти людяності з метою своєчасного та одночасного початку трибуналу та вживання більш ефективних заходів, не чекаючи офіційного завершення війни.

Об'єктом магістерського дослідження є агресія РФ проти суверенної Української держави.

Предметом вивчення є міжнародний досвід та сучасні наявні правові інститути та механізми покарання агресора за воєнні злочини та злочини проти людства.

Стан наукової вивченості проблеми. Вивчення проблеми покарання російської федерації за воєнні злочини та порушення прав людини під час російсько-української війни відображається на різних рівнях та аспектах, тому доцільно розподілити наявні дослідження за проблемним принципом:

- узагальнюючі праці, які досліджують історичний досвід становлення міжнародного права щодо покарань за воєнні злочини та злочини проти людства: Т. Мерон, С. Аллен, М. Робинсон; М. Ковалів, У.З. Коруч та ін.

- дослідження нових форм трибуналів і їх ефективності у вирішенні сучасних конфліктів: Кінгслі Чіеду Могалу, Лял С. Сунга, Стівен Д. Ропер і Ліліан А. Барріа, О. Бек та Р. Краєр, А. Нолькемпер та ін.;

- розвідки, присвячені конкретним проявам воєнних злочинів та злочинів проти людяності під час російсько-української війни та можливостям притягнення РФ до відповідальності (О.В. Краснікова, О.Г. Рогова, С.М. Мохончук та ін.).

Метою магістерського дослідження є - на підставі вивчення міжнародного досвіду встановити сучасні можливості міжнародно-правових інститутів покарання росії – країни агресора за скоєння воєнних злочинів та злочинів проти людства.

Мета магістерського дослідження передбачає розв'язання таких **завдань**:

- охарактеризувати теоретико-методологічні засади дослідження;
- визначити ступінь вивченості проблеми та її джерельну базу;

- охарактеризувати міжнародно-правові засади визначення воєнних злочинів та злочинів проти людяності;
- виявити причини безкарності рф за воєнні злочини в Україні;
- вивчити результати діяльності національної та міжнародних комісій з розслідування злочинів рф під час російсько-української війни;
- проаналізувати історичний досвід діяльності міжнародних інституцій у покаранні агресора;
- з'ясувати перспективи створення та діяльності міжнародного трибуналу та перспективи покарання рф за воєнні злочини в Україні.

Джерельна база з досліджуваної проблеми представлена різноманітними матеріалами, здебільшого міжнародно-правового спрямування. Матеріалом для ретроспективного дослідження слугують документи та матеріали ad hoc створеного Нюрнберзького процесу та Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії на базі Міжнародного Кримінального Суду в Гаазі. Проте їх досвід не цілком підходить випадку України в умовах повномасштабного вторгнення, оскільки окремої резолюції для започаткування військового трибуналу над Росією зі сторони Радбезу ООН отримати майже неможливо.

Основними джерелами для дослідження були документи та матеріали фіксації воєнних злочинів та злочинів проти людяності, вчинених агресором на території України, а також міжнародно-правові акти гуманітарного права, рішення та доповіді ООН, рішення ЄСПЛ, національні закони, постанови, що стосуються як узагалі проблеми покарання агресора, так і конкретно під час російсько-української війни. Серед них слід виокремити Кримінальний кодекс України, Звіт Незалежної міжнародної слідчої комісії по Україні, Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенція про попередження злочину геноциду та покарання за нього та Римський статут. Джерелами для дослідження стали також заяви, промови та виступи політичних діячів стосовно покарання рф.

Методи дослідження. Методологічні підходи та методи дослідження відповідають теоретико-концептуальним засадам дослідження. Під час розв'язання мети та завдань магістерського дослідження було застосовано такі підходи та методи: діалектичний, системний, проблемно-історичний, порівняльний аналіз, синтез, інтерпретація джерел і т.д.

Діалектичний філософський підхід спрямований на розгляд розвитку як процесу, що включає протиріччя, конфлікти та їх подолання. Застосування цього підходу до вивчення потенційного покарання російської федерації за воєнні злочини та порушення прав людини в ході російсько-української війни може розкрити зовнішньополітичні протиріччя, динаміку розвитку та взаємозв'язки між різними аспектами цієї проблеми.

Системний підхід спрямований на розгляд об'єкта як системи, що складається з взаємозалежних та взаємодіючих елементів. Використання системного підходу для вивчення покарання РФ за воєнні злочини та порушення прав людини в ході російсько-української війни дозволяє розглядати цю проблему комплексно, враховуючи різні аспекти та їх взаємозв'язки.

Проблемно-історичний підхід орієнтований на вивчення конкретних проблем та питань шляхом аналізу їхнього розвитку в історичному контексті. Цей метод є ефективним для дослідження покарання РФ за воєнні злочини та порушення прав людини в ході російсько-української війни, де враховується історичний контекст виникнення міжнародних організацій, трибуналів та конвенцій, а також ключові історичні події, що вплинули на їхній розвиток.

Застосування методу системного аналізу дозволило вивчити основні напрямки розвитку покарання РФ за воєнні злочини та порушення прав людини в ході російсько-української війни на основі заяв європейських лідерів та міжнародних організацій.

Наукова новизна магістерського дослідження обумовлена постановкою дослідницьких завдань, які стосуються гостроактуальних проблем для збереження суверенітету нашої держави. Дослідження стосується процесів,

що відбуваються, тож їх дослідження перебуває на етапі визначення проблематики, збору фактографічного матеріалу тощо. Дослідження має за мету вивчення можливих варіантів покарання РФ за воєнні злочини та порушення прав людини під час російсько-української війни, оскільки в новітній історії вдавалось засудити лише Німеччину після поразки у Другій Світовій Війні. Покарання РФ стане новим прецедентом після підписання Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Наукова новизна дослідження полягає також у зміні самого контексту міжнародних відносин. Російсько-українська війна істотно вплинула на сучасну систему міжнародних відносин, зокрема на міжнародно-правове поле, створивши глобальну системну кризу. Вивчення того, як міжнародна спільнота реагує на цю кризу, надає новий вимір у розумінні міжнародних відносин.

Практичне значення магістерського дослідження полягає у можливості використання його матеріалів у навчальній діяльності при підготовці лекційних та семінарських занять з освітніх програм «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» та «Міжнародне право», підручників, методичних посібників з відповідних дисциплін міжнародно-правових студій.

Висновки, узагальнення, рекомендації можуть стати в нагоді при обговоренні проблеми реформування сучасних безпекових інститутів та створення міжнародного трибунала для покарання агресора.

Апробація та публікації. Результати дослідження були представлені на Міжнародній науковій інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (випуск 53) 7 вересня 2023 року, Тернопіль (Україна), Ополе (Польща) [1].

Структура та обсяг роботи. Магістерське дослідження складається зі вступу, **трьох** розділів, які мають розподіл на підрозділи, висновків та списку використаних джерел.

У вступі визначені актуальність теми, об'єкт та предмет дослідження, хронологічні межі, мета та завдання дослідження, охарактеризовані ступінь вивченості проблеми та методи дослідження, зазначені наукова новизна та практичне значення отриманих результатів, їх апробація.

У першому розділі охарактеризовано категоріальний апарат дослідження, та обґрунтовано його теоретико-методологічні засади, проаналізовано теоретична та джерельна бази.

У другому розділі «Воєнні злочини та злочини рф проти людяності під час агресії в Україні» описано які саме міжнародні права, правила війни, конвенції та права людини порушила рф в Україні під час російсько-української війни.

Третій розділ присвячено ролі міжнародних інституцій у покаранні агресора. В ньому описаний досвід міжнародних трибуналів та обмірковуються перспективи покарання рф за воєнні злочини за наявними інструментами.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Концептуальні засади та категоріально-понятійний апарат дослідження

Специфіка міждисциплінарної теми магістерського дослідження обумовлює необхідність визначення адекватних теоретико-концептуальних підходів дослідження.

Саме лібералізм у якості теорії та ідеології визначає важливість міжнародних інституцій та правових норм у вирішенні конфліктів та покаранні за воєнні злочини та злочини проти людства. Ціннісний імператив ліберальної теорії полягає у визнанні індивідуальної свободи людини у якості повноправної та повноцінної особистості, індивідуальні права якої є недоторканими – права на життя, свободу, захист від тиранії; особистості здатної діяти та нести відповідальність за свої дії, свободу та несвободу. Лібералізм наполягає на пріоритеті гуманістичних цінностей – захист інтересів людини та її благ.

Ліберальна теорія у питаннях війни та миру ґрунтується на визнанні людської природи, готової до мирної співпраці, взаємодії, та взаємодопомоги. Війна це завжди, безпосередньо, прояв агресії. Війна не є вирішенням проблеми згідно лібералізму. Військові дії – це біда людства, за допомогою якої світової порядок страждає як в моральному, так і в матеріальному сенсі. Представники ліберальної теорії, вважають, що війна може бути виправдана лише в разі, коли існує серйозна загроза цим правам. Військова сила – найважливіший інструмент держави, її застосування повинно здійснюватися лише з метою самооборони, захищаючи внутрішньодержавні інтереси [10]. І. Кант, як прихильник лібералізму вважав, що «постійні армії (*miles perpetuus*) повинні з часом повністю зникнути» [10].

Ліберальна ідеологія стала засадничою при розробці та втіленні

міжнародного права та діяльності міжнародних організацій, працюючих на підтримку світового порядку. Представники ліберальних концепцій переконані, що міжнародні інституції можуть допомогти вирішувати конфлікти та запобігати виникненню війн.

Ліберальна концепція передбачає взаємопов'язаність і взаємозумовленість правових систем, в якій домінування однієї з них тягне за собою загибель усіх інших. «Жодну самостійну державу (велику чи малу – це байдуже) не повинно бути придбано іншою державою ні за спадок, ні в обмін, ні купівлю, ні у вигляді дару» [10].

У питаннях покарання воєнних злочинів та злочинів проти людства ліберальна теорія базується на ідеях прав людини, міжнародного права та принципів справедливості. Основні принципи цієї теорії включають:

- примат прав людини: ліберальна теорія визнає примат прав людини і наголошує, що жодна ситуація, включаючи воєнний конфлікт не може виправдати порушення прав людини;
- міжнародне право: згідно з ліберальною теорією важливо дотримуватися міжнародного права, зокрема Женевських конвенцій та Римського статуту Міжнародного кримінального суду, які регулюють поведінку під час воєнних конфліктів та визначають відповідальність за воєнні злочини;
- судова відповідальність: ліберальна теорія підтримує ідею судової відповідальності за вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людства. Це може включати створення міжнародних трибуналів або використання національних судів для розгляду таких справ;
- попередження та запобігання: Ліберальна теорія вважає, що покарання повинно також служити функції попередження майбутніх злочинів та сприяти запобіганню подібних порушень.

Ці принципи ліберальної теорії дають можливість встановити стандарти для оброблення воєнних злочинів та злочинів проти людства в рамках міжнародної спільноти та національних юрисдикцій.

Війна росії проти України, тимчасова окупація української території з 2014 року та після широкомасштабного вторгнення є сама по собі грубим порушенням усіх норм міжнародного права, актом агресії, визнаним прогресивною міжнародною спільнотою. Унаслідок російсько-української війни права людини в Україні зазнають систематичних і серйозних порушень. За даними національних правоохоронних органів, з початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну зафіксовано понад 70 тисяч воєнних злочинів [9]. Незалежна міжнародна слідча комісія ООН по Україні встановила, що російська влада причетна до вчинення численних воєнних злочинів. Вони пов'язані із невибірковою загибеллю, травмуваннями та каліцтвами, умисними вбивствами, катуваннями, нелюдським поводженням, незаконним позбавленням волі, зґвалтуваннями, а також незаконними переміщеннями й депортаціями щодо цивільного населення на підконтрольних збройним силам РФ територіях. Окрім того, у звіті Комісія дійшла висновку, що атаки на українську енергетичну інфраструктуру та катування мають ознаки вчинення російською владою саме злочинів проти людяності. Згідно з Римським статутом Міжнародного кримінального суду зазначені вище дії можуть бути кваліфіковані як воєнні злочини, так і злочини проти людяності. Це вимагає при їх дослідженні чіткого визначення категоріально-понятійного апарату у відповідності до принципів міжнародного права.

Найтяжчим злочином під час війни є геноцид. Геноцид, як злочин проти людства, був офіційно визнаний у 1948 році. Геноцид, як злочин проти людства, був офіційно визнаний у 1948 році Генеральною асамблеєю ООН, яка одноголосно прийняла Конвенцію про запобігання геноциду та покарання за нього. Геноцид є найтяжчим злочином проти людства, незалежно від того, відбувається він у мирний чи у воєнний час, і його також найскладніше довести [56]. Складність доказування геноциду пояснюється тим, що для його кваліфікації як злочину міжнародного характеру необхідно встановити

наявність двох елементів: наміру знищити повністю або частково певну групу людей за ознакою їх національної, етнічної, расової чи релігійної приналежності і фактичного здійснення цього знищення шляхом убивств, заподіяння тяжких ушкоджень, створення нестерпних умов життя, запобігання дітонародженню або насильницької передачі дітей до іншої групи.

Вважається, що термін «злочини проти людяності» застосовувався ще наприкінці вісімнадцятого та на початку дев'ятнадцятого сторіччя, зокрема в контексті рабства та работоргівлі, а також для опису звірств, пов'язаних із європейським колоніалізмом в Африці та в інших місцях, таких як, наприклад, звірства, вчинені Леопольдом II Бельгійським у Вільній Державі Конго. Також декларація, видана в 1915 році союзними урядами (Франція, Велика Британія та Росія), засуджуючи масові вбивства вірмен в Османській імперії, може служити джерелом використання цього терміну для визначення категорій міжнародних злочинів [57].

Відтоді поняття злочинів проти людяності розвинулося відповідно до міжнародного звичаєвого права та юрисдикції міжнародних судів, таких як Міжнародний кримінальний суд, Міжнародний трибунал для колишньої Югославії та Міжнародний трибунал для Руанди. Багато держав також криміналізували злочини проти людства у своєму внутрішньому законодавстві. Заборона злочинів проти людяності, подібно до заборони геноциду, вважається імперативною нормою міжнародного права, відступ від якої не допускається і яка застосовується до всіх держав.

Римський статут 1998 року про заснування Міжнародного кримінального суду (Римський статут) є документом, який відображає останній консенсус між міжнародною спільнотою з цього питання. Це також договір, який пропонує найширший перелік конкретних дій, які можуть становити злочин [77]. Стаття 7 Римського статуту кваліфікує поняття «Злочини проти людяності»: «злочин проти людяності» означає будь-які з наступних дій, якщо вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, з усвідомленням

нападу: вбивство; винищення; поневолення; депортація або примусове переміщення населення; Ув'язнення або інше суворе позбавлення фізичної свободи в порушення основних норм міжнародного права; катування; зґвалтування, сексуальне рабство, примусова проституція, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-яка інша форма сексуального насильства порівнянної тяжкості; переслідування будь-якої ідентифікованої групи чи колективу за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними ознаками, як визначено в пункті 3, або за іншими ознаками, які загально визнані як неприпустимі відповідно до міжнародного права, у зв'язку з будь-якими діями, згаданими в цьому параграфі або будь-який злочин, що підпадає під юрисдикцію Суду; насильницьке зникнення осіб; злочин апартеїду; інші нелюдські дії подібного характеру, що навмисно спричиняють сильні страждання або серйозні тілесні чи психічні чи фізичні ушкодження [51].

Геноцид і злочини проти людяності, як видно з їх визначень, є системними злочинами, які не можуть бути встановлені лише на підставі вчинення окремих діянь. Обидва злочини вчиняються у рамках певної системи, часто широкомасштабної, і обидва вимагають доказів наміру або усвідомлення виконавцями. У випадку геноциду це означає, що необхідно довести, що виконавці були обізнані про план або політику, спрямовану на знищення певної групи людей [26].

1.2. Теоретична та емпірична база дослідження

Теоретична база дослідження

Вивчення проблеми покарання російської федерації за воєнні злочини та порушення прав людини під час російсько-української війни відображається на різних рівнях та аспектах, тому доцільно розподілити наявні дослідження за проблемним принципом:

- узагальнюючі праці, які досліджують історичний досвід становлення міжнародного права щодо покарань за воєнні злочини та злочини проти людства;

- дослідження нових форм трибуналів і їх ефективності у вирішенні сучасних конфліктів;

- розвідки, присвячені конкретним проявам воєнних злочинів та злочинів проти людяності під час російсько-української війни та можливостям притягнення РФ до відповідальності.

Література з дослідження історичного досвіду становлення міжнародного права щодо покарань за воєнні злочини проти людства є досить обширною і розгалуженою охоплює різні періоди і регіони світової історії. Багато досліджень було присвячено розгляду використання міжнародної відповідальності у справах воєнних злочинів, актів агресії та геноциду, а також аналізу діяльності міжнародних кримінальних судів, військових трибуналів та трибуналів кінця ХХ століття. Згідно з метою та завданнями нашого дослідження, ми вважаємо за доцільне виокремити ці аспекти.

Так, історіографія Нюрнберзького процесу є великою та неоднозначною, але нас цікавить перш за все ті дослідження, які розглядали процес як приклад міжнародної співпраці, спрямованої на верховенство закону та можливість покарання воєнних злочинців. У працях Т. Мерона [69], С. Аллена [45], М. Робинсона [74] головною ідеєю є теза про створення такої міжнародної системи, яка здатна протидіяти злочинам проти людства та неминуче карати за їх скоєння.

Вітчизняний дослідник М. Ковалів [12] аналізує внесок Нюрнберзького трибуналу у встановлення стандартів сучасного міжнародного права щодо злочинних організацій, еволюція відповідальності недержавних організацій за міжнародні злочини після Нюрнберзького процесу, включаючи тенденції та фактори, які вплинули на розвиток концепції міжнародної кримінальної відповідальності. Автор доходить висновку, що «правила, встановлені під час Нюрнберзького процесу щодо індивідуальної відповідальності фізичних осіб

та наслідки визнання організації злочинною, невжиття заходів посадовими особами, які забезпечують дотримання міжнародних зобов'язань у контексті міжнародної кримінальної відповідальності зберігають актуальність у сучасній міжнародній ситуації та можуть бути застосовані щодо злочинних угруповань, які вчиняють протиправні дії під час збройних конфліктів на території України» (с. 38).

Практику Нюрнберзького трибуналу і його вплив на класифікацію пропаганди війни як міжнародного злочину виявляється важливим визначенням стандартів для оцінки дій, спрямованих на розпалювання конфліктів досліджує У.З. Коруц [15]. Автор вважає, що військові трибунали є спеціальними юридичними органами, спрямованими на розгляд випадків воєнних злочинів, злочинів проти людства та інших порушень міжнародного права, які можуть призвести до серйозних соціально-небезпечних наслідків на рівні місцевого чи глобального масштабу. У.З. Коруц відзначає, що саме Нюрнберзький трибунал сприяв переосмисленню міжнародного права в глобальному контексті, що призвело до його трансформації у формат, схожий на загальне право, що еволюціонує на основі принципів справедливості та гуманності, враховуючи інтереси всього людства, включаючи потреби майбутніх поколінь.

Дослідження, які безпосередньо пов'язані з історичними Нюрнберзьким та Токійським процесами є надзвичайно важливими для нашої теми, адже можуть служити, з одного боку, подальшого розвитку міжнародного права у справі покарання за воєнні злочини та злочини проти людства, а з іншого, врахувати перешкоди на шляху «універсальної юрисдикції».

Кінгслі Чіеду Могалу, колишній член комісії з редизайну системи внутрішнього правосуддя ООН, юридичний радник Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді свій практичний досвід втілює у фундаментальному дослідженні «Глобальна справедливість: Політика судів над воєнними злочинцями» (Global Justice: The Politics of War Crimes Trials), переконливо розповідаючи про одну з найбільш суперечливих тем у світовій

політиці – глобальну справедливість у покаранні воєнних злочинців [65]. Автор розглядає феномен судових процесів над воєнними злочинцями з незвичайної «анархічної» точки зору на міжнародне суспільство. Він стверджує, що, всупереч загальноприйнятій думці, судові процеси над воєнними злочинцями не мотивуються та не впливають виключно на абстрактні поняття справедливості. Натомість судові процеси над воєнними злочинцями є продуктом взаємодії політичних сил, що призвело до неминучого зіткнення між глобалізацією та суверенітетом у делікатному питанні про те, хто має судити військових злочинців. Від німецького кайзера Вільгельма до японського імператора Хірохіто, від судових процесів над Мілошевичем, Саддамом Хусейном і Чарльзом Тейлором до спроб Бельгії застосувати оскаржувану доктрину «універсальної юрисдикції», Могалу переконливо розповідає про одну з найбільш суперечливих тем у світовій політиці. Він стверджує, що, незважаючи на те, що воно було необхідним, міжнародне правосуддя зіткнулося з кризою легітимності. Хоча міжнародні судові процеси залишатимуться варіантом політики, місцева чи регіональна відповідь на масові звірства виявиться більш тривалою.

Дослідження історичного досвіду та нових форм трибуналів присвячена робота Лял С. Сунга [82]. Авторка ставить питання, як далеко просунувся світ у створенні системи міжнародного кримінального права, зосереджується на останніх подіях у кодифікації та імплементації, щоб оцінити перспективи появи уніфікованої системи міжнародного кримінального права, що характеризується широким і узгодженим матеріальним охопленням, а також справедливим і ефективним інституційним впровадженням. Перша частина монографії присвячена історії, змісту та статусу відповідних норм на тлі роботи Комісії міжнародного права. У другій частині авторка визначає суттєві властивості для появи оптимальної системи міжнародного кримінального права та перспективи розвитку цієї галузі в рамках основної історичної динаміки міжнародно-правового співробітництва.

Стівен Д. Ропер і Ліліан А. Барріа, професори кафедри політичних наук Університету Східного Іллінойсу, часто співпрацюють у науковій роботі, що стосується кримінальних трибуналів. Їхні статті, написані у співавторстві, і спільні презентації на конференціях, присвячені різноманітним аспектам цієї теми, завершилися книгою «Проектування кримінальних трибуналів», у якій розглядаються різні спеціальні трибунали, насамперед ті, що були створені після закінчення холодної війни. Ці трибунали включають Міжнародні кримінальні трибунали ООН для колишньої Югославії (ICTY) і Руанди (ICTR), обидва міжнародні трибунали; Спеціальний суд для Сьєрра-Леоне (SCSL), Надзвичайні палати в судах Камбоджі (ECCC) і Спеціальна група з розслідування злочинів для Східного Тимору (SCPET), усі змішані трибунали; та Індонезійський суд з прав людини (IHRC), суто внутрішній суд [58].

Створення Міжнародного кримінального суду (МКС) у 1998 році стало важливим кроком у міжнародних зусиллях із придушення геноциду, військових злочинів і злочинів проти людства. Оскільки міжнародний кримінальний суд веде величезні наукові дискусії, отримати найкращий текст на цю тему складно та потребує багато часу. Під редакцією Олімпії Беку та Роберта Краєра було зібрано найкращі аналізи кожної частини МКС, створено зручний довідковий інструмент для з'ясування найважливішої юридичної події за останні три десятиліття [83].

Цікавою з точки зору впливу національного законодавства на верховенство міжнародного права є робота Андре Нолькемпера [72], професора міжнародного публічного права Амстердамського університету. Автор досліджує як національні суди сприяють підтриманню верховенства міжнародного права, забезпечуючи судовий контроль за виконанням публічних повноважень, які можуть суперечити міжнародному праву.

У статті «Концепція Міжнародного військового трибуналу для покарання РФ за злочини в Україні» Краснікова О.В. обґрунтовує необхідність створення такого трибуналу для розслідування та покарання російських військових злочинців, які вчинили злочини проти України під час російсько-української

війни. Авторка стверджує, що Міжнародний військовий трибунал є єдиним ефективним способом забезпечення справедливого та неупередженого правосуддя для жертв російських злочинів. Вона також зазначає, що такий трибунал стане важливим сигналом для всього світу про те, що міжнародне право не є безсилим перед обличчям агресії. Створення Міжнародного військового трибуналу є важливим кроком у напрямку забезпечення справедливості та покарання за злочини, вчинені російськими військовими в Україні [16].

Але головний інтерес для нашого дослідження представляють роботи, які безпосередньо стосуються предмета нашого дослідження – можливість покарання РФ за воєнні злочини та злочини проти людства, скоєні під час агресії проти України.

Цій темі присвячуються численні огляди та статті у ЗМІ, обговорення експертів, круглі столи, конференції тощо. Проблема знаходиться у процесі формування історіографічного доробку, тому ми зупинимось на тих аспектах, які безпосередньо стосуються предмету нашого дослідження.

Прикладом обговорень проблеми може служити щорічні сесії міжнародної конференції Українського наукового інституту Гарвардського університету у США (УНІГУ) в рамках програми «Дослідження сучасної України». Темою сесії, що відбулась у лютому 2023 р., стали воєнні злочини і гуманітарна криза. Зокрема українські та зарубіжні експерти обговорювали на відповідних панелях такі проблеми:

- українська нація, як об'єкт геноциду з боку російської влади, яка порушила в Україні конвенцію ООН щодо геноциду;

- величезний обсяг інформації для доказів розслідування воєнних злочинів, скоєних в Україні;

- необхідність створення міжнародного трибуналу трибунал для переслідування злочину агресії [3].

Розглянувши питання про те, яку юрисдикцією мають суди України та Міжнародного кримінального суду щодо розслідування та переслідування

військових злочинів, скоєних російськими військовими в Україні, О. Г. Рогова дійшла висновку, що існує низка проблем, пов'язаних із розмежуванням національної та міжнародно-правової юрисдикції в цьому випадку. По-перше, відсутність необхідної узгодженості з міжнародним гуманітарним правом та міжнародним кримінальним правом у кримінальному законодавстві України значно впливає на його якість, зокрема в частині кваліфікації воєнних злочинів. По-друге, недостатня правова деталізація елементів воєнних злочинів у Кримінальному кодексі України визнається великою групою юристів, і враховуючи значний суспільний запит щодо проведення судових розглядів щодо воєнних злочинців, це вимагає негайного вирішення. У процесі розслідування та кваліфікації воєнних злочинів важливо забезпечити наявність матеріальних та процесуальних гарантій для дотримання принципів гуманного поводження з військовополоненими.

О.Г. Рогова вважає, що в контексті війни в Україні доцільно застосовувати підхід затериторіальності. Це пояснюється тим, що Україна є жертвою агресії, і її національні органи мають право розслідувати та переслідувати злочини, скоєні російськими військовими на її території. Однак, вона також зазначає, що існують певні обмеження національної юрисдикції України. Так, Україна може бути не в змозі розслідувати та переслідувати військові злочини, якщо вони вчинені вищим керівництвом Росії. У цьому випадку юрисдикція може бути передана МКС [25].

У своїй статті "Кримінальна відповідальність за злочини проти миру та безпеки людства: дослідження наукової історіографії" С.М. Мохончук проаналізував історичний розвиток поняття злочинів проти миру і безпеки людства в контексті кримінального права. Він ретельно розглянув міжнародні договори, конвенції та трибунали, які стали основою для формулювання правових норм щодо цих злочинів. С.М. Мохончук підкреслив значення історичного аспекту у визначенні злочинів проти миру, розглянувши їхні корені та еволюцію в сучасному світі. Він також звернув увагу на важливість наукового підґрунтя у розумінні та розробці механізмів відповідальності за

такі злочини, підкресливши необхідність їхнього належного вивчення для забезпечення міжнародного правопорядку. Загалом, стаття С.М. Мохончука зосереджується на історичному та науковому аспектах кримінальної відповідальності за злочини проти миру та безпеки людства, спираючись на обґрунтовану історичну інформацію для розуміння сучасних правових норм [20].

Ці дослідження надають різноманітний погляд на історію та сучасність питання покарання за воєнні злочини та злочини проти людства, враховуючи різні аспекти, періоди та географічні контексти. Вивчення цих аспектів дозволить отримати повніше розуміння міжнародного досвіду у вирішенні проблеми покарання за військові злочини та порушення прав людини у контексті російсько-української війни.

Емпірична база дослідження

Концептуальні підходи, зокрема міждисциплінарний, мета та завдання магістерського дослідження визначили його джерельну базу. Вивчення проблеми правової відповідальності за воєнні злочини та злочини проти людства визначається різними факторами, такими як міжнародне право, діяльність міжнародних трибуналів, національне законодавство та політичні обставини. Цей критерій походження джерел і було покладено до їх класифікації у нашому дослідженні.

Перше визначення злочинів проти людяності як категорії злочинів проти міжнародного права містилося в статті 6 (в) Статуту Нюрнберзького трибуналу «злочини проти людяності, а саме: вбивства, винищення, поневолення, заслання та інші жорстокості, вчинені стосовно цивільного населення до чи під час війни, або переслідування з політичних, расових чи релігійних мотивів із метою здійснення або у зв'язку з будь-яким злочином, що підлягає юрисдикції Трибуналу, незалежно від того, чи були ці дії порушенням внутрішнього права країни, де їх було вчинено, чи ні». Це визначення також було внесено до статті 5 (в) Статуту Міжнародного воєнного трибуналу для Далекого Сходу в Токію.

Міжнародні конвенції та правові акти гуманітарного права, які встановлюють стандарти та правила, спрямовані на захист осіб, які не беруть участі в активних бойових діях, або тих, які втратили захист через конфлікт. Зокрема: Женевські конвенції (1864, 1906, 1929 і 1949 рр.). Основна мета цих конвенцій - захист військовополонених, поранених та хворих на полі бою, а також цивільних осіб, які опинилися під владою воюючих сторін під час війни. Конвенції також регулюють поведінку воюючих сторін під час конфліктів та надають основні гуманітарні стандарти. Ці конвенції стали основоположними документами в галузі гуманітарного права та мають широкий міжнародний статус. У разі військових конфліктів вони визначають права та обов'язки сторін, забезпечуючи захист найбільш вразливих категорій населення. Саме порушення цих конвенцій є підставою до притягнення воєнних злочинців до відповідальності.

Основоположним джерелом для нашого дослідження є Статут Міжнародного кримінального суду (МКС), прийнятий на конференції у місті Рим у 1998 році, визначає створення та функціонування Міжнародного кримінального суду, який є першим постійним міжнародним судом для розгляду злочинів проти міжнародного права. Статут МКС вступив в силу 1 липня 2002 року. МКС має компетенцію розглядати злочини проти миру, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини агресії. 27.02.2022 Україна направила позов проти російської федерації до Міжнародного суду ООН з вимогою притягнути до відповідальності за спотворення поняття геноциду для виправдання агресії та негайного припинення воєнних дій.

У березні 2022 року МКС розпочав офіційне розслідування ситуації в Україні після звернення 42 країн-членів Римського статуту, яким Україна досі не є, незважаючи на те, що в 2014-2015 роках визнала юрисдикцію МКС щодо злочинів на Майдані, Криму та в Донецькій і Луганській областях.

Наступним обширним джерелом для дослідження є Звіти та резолюції ООН та інших міжнародних організацій. Зокрема матеріали 11-ї надзвичайної спеціальна сесія Генасамблеї ООН (28 лютого 2022 р.), присвячене нападу

росії на Україну, який був засуджений країнами — членкинями ООН. А 7 квітня Генасамблея проголосувала за призупинення членства Росії в Раді з прав людини ООН.

У березні 2022р. Рада ООН з прав людини розпочала відповідне розслідування російської агресії і створила незалежну комісію, яку очолив норвезький суддя Є. Месе. Згодом у квітні Парламентська асамблея Ради Європи (далі – ПАРЄ) ухвалила резолюцію «Наслідки тривалої агресії Російської Федерації проти України: роль та реакція Ради Європи», в якій закликала країни-члени та міжнародні судові інституції до оперативного розслідування злочинів російських загарбників в Україні.

Для розуміння, як саме трактуються злочини ведення агресивної війни, порушення законів та звичаїв війни а також геноциду національним законодавством, до уваги брались статті Кримінального кодексу України.

Звіти та документи міжнародних правозахисних організацій.

19 травня 2022 р. Європарламент ухвалив резолюцію (Резолюція Європейського парламенту від 19 травня 2022 року про боротьбу з безкарністю за воєнні злочини в Україні), яка містить ряд важливих моментів: вжиття всіх необхідних заходів для розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноциду і агресії, вчинених на території України; створення спеціального міжнародного трибуналу; розширення мандату Євроюсту для забезпечення аналізу і збереження зібраних доказів тощо.

У справі Україна та Нідерланди проти росії, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) маючи в розпорядженні чисельні докази, дійшов висновку, що збиття рейсу МН17 відбулося на території, яка перебувала під ефективним контролем іррегулярних незаконних збройних формувань, що були утворені, а в подальшому підпорядковувались, керувались та фінансувались російською федерацією.

Завдяки публічному визнанню путіним факту скоєння воєнного злочину, а саме примусова депортація дітей з тимчасово окупованих територій України в росію, 17 березня 2023 року Гаазький суд видав ордер на його арешт.

23 листопада 2023 року Агентство Євросоюзу зі співробітництва правоохоронних органів створило нову оперативну групу для допомоги в розслідуванні основних міжнародних злочинів, після вторгнення росії в Україну.

Матеріали звітів міжнародних слідчих комісій.

Паралельно з українськими правоохоронними структурами, громадськими організаціями і волонтерами працюють різні експертні групи і міжнародні місії, що займаються збором і оформленням доказів злочинів. Зокрема: а) прокурорська група Міжнародного кримінального суду (МКС); б) спільна слідча група (Україна-Литва-Польща); в) команда французьких криміналістів; г) консультативна група Ради Європи; д) група експертів міжнародної організації Human Rights Watch (HRW); е) американська «Обсерваторія конфліктів», що створена за ініціативою Держдепу.

За участі Центру Разумкова Громадська рада при МЗС України ухвалила "Заяву про геноцид в Україні" від 26 квітня 2022 р.

15 березня 2023 року Незалежна Міжнародна Слідча Комісія ООН з розслідування порушень в Україні оприлюднила звіт, в якому йдеться про скоєння російською владою низки порушень міжнародного права людини та міжнародного гуманітарного права на території різних регіонів України, більшість з яких підпадають до визначення актів воєнних злочинів.

Матеріали засобів масової інформації, які фіксують воєнні злочини та збирають докази для МКС. Так, у червні 2023 р. на цифровій платформі Національної спілки журналістів України відбувся вебінар за участю ініціативи Т4Р "Трибунал для Путіна" на тему "Реєстрація військових злочинів Росії". Під час заходу журналісти отримали інформацію про те, як вони можуть сприяти документуванню злочинів, вчинених російськими окупантами на території України. Також розглянуто відмінності між збором матеріалу для розгляду в ЗМІ та збором інформації, необхідної для

розслідування військових злочинів та подальшого розгляду справ в міжнародному кримінальному суді.

Різноманітні за видами та змістом джерела, основу яких становлять міжнародно-правові документи, дають можливість виконати мету та розв'язати завдання магістерського дослідження.

РОЗДІЛ II

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ТА ЗЛОЧИНИ РФ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ ПІД ЧАС АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ

2.1. Визначення воєнних злочинів та злочинів проти людяності у міжнародному праві

У міжнародному праві немає єдиного документа, який би кодифікував усі воєнні злочини. Переліки воєнних злочинів можна знайти як у міжнародному гуманітарному праві, так і в міжнародних кримінально-правових договорах, а також у міжнародному звичаєвому праві. Женевські конвенції 1949 року були ратифіковані всіма державами-членами Організації Об'єднаних Націй, тоді як Додаткові протоколи та інші договори з міжнародного гуманітарного права ще не досягли такого ж рівня визнання. Однак багато норм, які містяться в цих договорах, розглядаються як частина звичаєвого права і, в тому числі для інших сторін конфлікту, незалежно від того, ратифікували вони самі договори чи ні.

Воєнні злочини представляють собою серйозне порушення основ міжнародного гуманітарного права, що встановлюють обмеження у методах ведення війни. Ці норми закріплені у Гаазьких та Женевських конвенціях, а також у додаткових протоколах до них, а також у Римському статуті Міжнародного кримінального суду.

Згідно пункту 2 Статті 8 Римського Статуту Міжнародного кримінального суду, воєнні злочини описуються наступним чином: вони включають у себе серйозні порушення угод, укладених у Женевській конвенції. Ці порушення охоплюють будь-які дії, здійснені проти осіб або майна, які мають захист згідно з положеннями відповідної Женевської конвенції. Ці дії включають, але не обмежуються такими вчинками, як умисне вбивство; тортури або інші форми нелюдського поводження, включаючи біологічні експерименти; намірне завдання значних страждань або тяжких тілесних ушкоджень; масове знищення та привласнення майна без військової

необхідності, здійснене незаконно та без обґрунтування; примус військовополонених чи інших осіб, що підлягають захисту, служити у ворожих військових формуваннях; умисне позбавлення військовополонених чи інших осіб, що підлягають захисту, права на справедливий і регулярний суд; незаконні депортації, передачі або ув'язнення осіб; а також викрадення заручників [75].

Злочини проти людства ще не кодифіковані в окремому міжнародному договорі міжнародного права, на відміну від геноциду та військових злочинів. Незважаючи на це, заборона злочинів проти людяності, аналогічно до заборони геноциду, вважається нормою міжнародного права, порушення якої не допускається і яка застосовується до всіх держав. Римський статут 1998 року про заснування Міжнародного кримінального суду є документом, який відображає останній консенсус між міжнародною спільнотою з цього питання. Це також договір, який пропонує найширший перелік конкретних дій, які можуть становити злочин.

Згідно з пунктом 1 Статті 7 Римського Статуту Міжнародного кримінального суду, "злочини проти людяності" визначаються як будь-які дії, якщо вони вчиняються у рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення, з усвідомленням нападу: вбивство; винищення; поневолення; депортація або примусове переміщення населення; ув'язнення або інше суворе обмеження фізичної свободи, порушуючи основні принципи міжнародного права; катування; зґвалтування, сексуальне рабство, примусова проституція, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-яка інша форма сексуального насильства, які мають порівняно високий ступінь тяжкості; переслідування будь-якої ідентифікованої групи чи колективу за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними або іншими ознаками, які є неприпустимими згідно з міжнародним правом; насильницьке зникнення осіб; злочин апартеїду; інші нелюдські дії подібного

характеру, які навмисно спричиняють серйозні страждання або значні фізичні чи психічні ушкодження [50].

Злочини проти людяності можуть спрямовуватися тільки проти цивільного населення і не обов'язково пов'язані з воєнним конфліктом, у відмінну від воєнних злочинів. Їх характерними рисами є систематичність та широкомасштабність нападів на цивільне населення.

Отже, злочини проти людства завжди є системою дій, що включають елементи планування, владного контролю між організаторами та виконавцями та використання ресурсів. При цьому держава-агресор сприяє та підтримує вчинення таких нападів.

Щодо кваліфікування воєнних злочинів та злочинів проти людяності Кримінальним Кодексом України, то порушення військових норм та законів, визнаних у статті 438 Кримінального кодексу України [33] як воєнні злочини, а також злочин геноциду, визначений у статті 442 Кримінального кодексу України [34], утім, стаття 437 Кримінального кодексу України [32] регулює планування, підготовку, розгортання та проведення агресивної війни, як злочин агресії. Проте, національне законодавство наразі не передбачає відповідальності за злочини проти людства.

У зв'язку з цим, на даний момент можливо класифікувати злочинні вчинки учасників бойових дій лише як воєнні злочини. Важливо відзначити, що у 2021 році було прийнято закон, у якому визначено види воєнних злочинів та злочинів проти людяності у відповідності до основних міжнародних актів гуманітарного права та Римського статуту [24]. Однак цей закон ще не отримав підпису Президента України. При прийнятті цього закону можливо зникнення потенційних розбіжностей у кваліфікації дій російської влади та військових, які були причетні до виконання злочинів проти людяності в Україні у разі виявлення достатніх доказів.

2.2. Злочини РФ в Україні та їх безкарність

Війни на територіях інших держав, розпалювання ненависті, розкол суспільства та заморожування конфлікту, з метою контролю або утворення та подальшого приєднання до себе нової республіки як суб'єкту - притаманні Росії як нікому. Нав'язування власних ідеологій задля виправдання вторгнення, а також встановлення негласного контролю спостерігались з 1989 року. Ще наприкінці існування СРСР, Росія втрутилась у політичне життя Грузії, тому що народ Грузії продемонстрував бажання демократично вийти зі складу СРСР та оголосив незалежність, а саме постачала техніку зі зброєю та підбурювала абхазьких та осетинських сепаратистів з метою ескалації внутрішнього конфлікту задля відділення від Грузії, що в подальшому допомогло Абхазії та Південній Осетії стати невизнаними республіками. Конфлікт був заморожений з 1993 до 2008 року, доки не почалась російсько-грузинська війна [43], в результаті якої були розірвані грузинсько-російські відносини, етнічні грузини з Південної Осетії та Кодорської ущелини в Абхазії були вигнанні, а Південна Осетія [40] та Абхазія [39] були визнані Росією. Незважаючи на такі агресивні дії та заперечення про захист етнічного населення нових республік на території Грузії, Росія не понесла жодної відповідальності перед світовою спільнотою за свої злочини.

Слід зазначити, що подібним чином Росія втрутилася в політичне та суспільне життя Республіки Молдови, сприявши утворенню Придністровської Молдавської Республіки, на території якої РФ створювала військові формування [35]. У березні 1992 російські добровольці підтримували сепаратистів у відкритому військовому протистоянні проти Молдови. Під час існування СРСР на території Молдавської РСР була дислокована 14-а армія, яку у 1984 було передислоковано з Кишиніва до Тирасполя. Після розпаду СРСР, 14-а армія перейшла під юрисдикцію РФ і перетворилася на інструмент агресивного впливу в регіоні та сприяла утворенню так званої «Придністровської Молдавської Республіки» (далі – ПМР). Вона постачала

місцевим сепаратистам військову техніку та озброєння [35]. Молдова була вимушена погодитися на переговори з РФ та підписати договір про урегулювання конфлікту та головним змістом угоди стало введення російських миротворчих військ, які розмежували молдовських та придністровських силовиків, однак де факто, це було заморожування конфлікту. Як результат, за підтримки Росії, ПМР отримала перемогу у війні з Республікою Молдова, а конфлікт залишається замороженим й досі. До цього часу, лише дві держави визнають суверенітет Придністров'я, ті ж самі, що й утворилися подібним чином: Абхазія та Південна Осетія. З 1992 року жодна країна член ООН не визнала ПМР. Росія використовує свою військову присутність у Придністров'ї з метою тиску на Молдову та Україну. У 2018 році Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію, яка зобов'язала вивести війська РФ з території Республіки Молдова [61]. У відповідь, МЗС Росії заявило, що не збирається її виконувати [14]. Презентувавши проект тексту «Повне і безумовне виведення іноземних військових сил з території Республіки Молдова» Міністр Закордонних Справ Республіки Молдова відмітив, що оперативна група російських військ перебуває на території країни без її згоди, проте представник РФ запропонував відкласти розгляд проекту.

Після розвалу СРСР у 1993 році утворилася Чеченська Республіка Ічкерія, територію якої Росія вважала своєю, оскільки ця територія відносилась до СРСР під час його існування. Виправдовуючись тим, що чеченці чинять геноцид росіян на території Чечні та їх необхідно захистити, у 1994 році Росія за наказом тодішнього президента Єльцина напала на регіон, який планував стати суверенним і отримати незалежність. Дипломатичні переговори були відхилені російською стороною, оскільки Росія не очікувала військового спротиву та йшла за швидкою переможною війною. Однак війська російської федерації, які перевищували в чисельності, були принизливо знищені місцевими воїнами молодого Республіки. Таким чином, у 1996 перша чеченська війна закінчилася підписанням мирного договору між Ічкерією та Росією, російські війська покинули територію ЧРІ, а Чечня зберегла державну

незалежність. Конфлікт був заморожений, попри те, що остаточного контролю над Чечнею встановити не вдалось. Але через три роки у 1999 році росія починає другу чеченську війну, супроводжуючи це диверсійними підривами цивільних багатоповерхівок у трьох містах росії внаслідок перекладення відповідальності за ці події на терористичні групи північного Кавказу та висунення звинувачень в адресу влади Чеченської республіки у недостатній здатності контролювати дану ситуацію. Цей привід було використано в медійному полі задля виправдання повторного вторгнення та помсти за терористичні атаки. У 18 вересня російські збройні сили встановили блокаду на всіх кордонах з Чеченською республікою. Пізніше, 23 вересня, президент Росії Борис Єльцин підписав указ про утворення спеціальної військової групи для проведення контр-терористичної операції. Активна фаза війни тривала до квітня 2000 року, а в січні 2001 вже новий президент росії путін наказав частково вивести російські війська з території республіки, проте партизанська війна тривала до 2009 року. Незважаючи на офіційну назву «Контртерористична операція», це була війна, яка тривала майже 10 років і під час якої загинуло більш ніж 20 тисяч військових і 125 тисяч цивільних людей. Цього разу Росії вдалося реалізувати свої плани з встановлення контролю над регіоном шляхом військової агресії, в наслідок якої, ЧРІ було фактично ліквідовано російською владою та перейменована у Чеченську Республіку. Шляхом референдуму в 2003 році територія була приєднана до складу рф.

Всі ці історичні події об'єднує факт безкарності росії за кожен її злочин що призводить до вчинення нових, та нагадують сценарій за яким рф вторглась в Україну в 2014 році, починаючи з окупації АР Крим та подальшим утворенням самопроголошених республік на територіях Донецької та Луганської областей, що за наявних доказів у розпорядженні ЄСПЛ підтвердило висновок, що референдуми та «сепаратистські рухи» керувалися та координувалися російською федерацією [84]. Варто відзначити, що визначення незаконних збройних формувань, яких ЄСПЛ назвав «сепаратистами», за національними правовими документами відрізняються.

Тому такі різночитання є проблемою на шляху трактування злочинів та визначенню злочинців. У свою чергу, страсбурзький Суд визнав фактичний контроль росією Східних частин України, які керувалися збройними формуваннями. Тож не залишається жодних сумнівів про безпосередню причетність рф до скоєних злочинів, які розпочались ще в 2014 році. Кожній війні розв'язаній росією притаманні нелюдська жорстокість, підлість, неповага до територіальної цілісності інших держав та відсутність будь-якого прояву гуманізму до мирного населення. Караючи, вбиваючи, обкрадаючи та гвалтуючи цивільне населення, військові російської армії ордою проносилися повз населені пункти, нічого не залишаючи після себе. Всі ті війни були розпочаті проти країн менших за розміром та чисельністю населення задля демонстрації всьому світу величчя росії.

Починаючи з 2014 року, росія окупувала Автономну Республіку Крим, а потім, застосовуючи агресію та конвенційні засоби, утворила республіки ДНР та ЛНР на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, які підпорядковувались, керувались та фінансувались Російською Федерацією. За весь час, що ті території були підконтрольні рф, на них були вчинені акти агресії та злочини проти людяності не тільки проти українських громадян, а ще й іноземних. 17 липня 2014 року, на сході України був збитий літак MH17 Malaysia Airlines. Через те, що більшість людей на борту рейсу були громадянами Нідерландів, Нідерланди зайняли позицію в процесі встановлення особистостей причетних. 17 листопада 2022 року окружний суд Гааги виніс вирок у кримінальній справі, визнавши трьох обвинувачених винними у знищенні літака та вбивстві. Навіть у справі України та Нідерландів проти росії, ЄСПЛ встановив що територія, яка перебувала в руках іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, на день інциденту перебувала під ефективним контролем росії що охоплювала територію на землі, а також повітряний простір над нею [85]. А в лютому 2023 року, Спільні слідчі групи дійшли

висновку, що МН17 був збитий іррегулярними незаконними збройними формуваннями, озброєними бандами та групами найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією на окупованій території України зі зброї, передачу якої Путін особисто схвалив по телефону [52]. Про це свідчить запис телефонної розмови між Путіним та тодішнім очільником так званої «ЛНР» Плотницьким. За майже дев'ять років, збиття Малайзійського Боїнгу є найбільш задокументованим злочином РФ, оскільки жертвами агресії стали іноземні громадяни, це звернуло увагу світової спільноти та кинуло виклик слідчим держав третіх країн. Незважаючи на те, що всі можливі докази були зібрані, слідство призупинилось, оскільки Путін як голова держави користується недоторканністю, що рятує його від правосуддя.

Однак, для арешту та передачі злочинця під трибунал ще й необхідна ініціатива місцевих органів, які були б зацікавлені у винесенні вироку та покаранні. Так наприклад, у 2001 році, через чотири місяці після того як югославський диктатор Слободан Мілошевич склав свої повноваження президента, внаслідок проведеної спецоперації його було заарештовано та потім видано до Міжнародному Трибуналу з Колишньої Югославії, незважаючи на те, що обвинувальний висновок у скоєнні злочинів проти людяності, включаючи вбивства, переслідування та депортацію, та порушення законів або звичаїв війни і ордер на арешт Мілошевича були видані ще 24 травня 1999 року [70].

Вторгнення Росії в Україну, починаючи з 2014 року, спровокувало наймасовіші порушення прав людини, спричинило масову смерть, руйнування та переміщення з якими ми живемо сьогодні [80].

Сам факт незаконного перетину українського кордону військовослужбовцями РФ порушив принцип поваги до державного суверенітету, який у міжнародному праві тісно пов'язаний із принципами заборони застосування сили та неутручання. Основна юридична концепція державного суверенітету в міжнародному звичаєвому праві, виражена,

зокрема, у пункті 1 статті 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй [76], поширюється на внутрішні води та територіальне море кожної держави та повітряний простір над її територією.

Міжнародне право визнає застосування воєнної сили проти суверенної держави «справедливим» якщо Рада Безпеки ООН визначить, що війна є законною відповідно до статті 51 Статуту ООН [76].

Вдавання України до самооборони та запрошення зовнішньої військової допомоги є законними відповідно до міжнародного права. Проте Рада Безпеки ООН зайшла в глухий кут із подальшим забезпеченням військової допомоги, тому що Росія є її постійним членом з правом вето. Історично склалося так, що ослаблення норм суверенітету викликало смертоносні періоди у світовій історії. Фундаментальна небезпека путінської агресивної війни проти України полягає в тому, що вона відчиняє двері іншим державам для порушення принципів суверенітету. Без цих принципів міждержавна війна загрожує кожній державі і, отже, кожній людині у світі.

Щодо злочинів проти людяності, спричинені російсько-українською війною, Держсекретар США Ентоні Блінкен чітко висловив позицію Штатів щодо рішучих намірів допомогти Україні в покаранні злочинців у відповідь на ті звірства, які були вчинені як проти цивільних, так і проти військових: “На підставі ретельного аналізу законодавства та наявних фактів я встановив, що військовослужбовці російських військ та інші російські офіційні особи вчинили злочини проти людяності в Україні. Представники російських військ вчиняли вбивства українських чоловіків, жінок і дітей у стилі страт; катування цивільних осіб у місцях позбавлення волі шляхом побиття, ураження електричним струмом та імітаційних страт; згвалтування; і, разом з іншими російськими посадовцями, депортували до Росії сотні тисяч українських цивільних осіб, у тому числі дітей, яких насильно розлучили зі своїми родинами. Ці дії не є випадковими чи спонтанними; вони є частиною широкомасштабної та систематичної атаки Кремля проти цивільного населення України. Ми зберігаємо рішення про злочини проти людяності для

найбільш кричущих злочинів. Сьогоднішня рішучість підкреслює приголомшливі масштаби людських страждань, завданих Москвою українському цивільному населенню. Ця рішучість також відображає глибоку відданість Сполучених Штатів притягненню військовослужбовців російських сил та інших російських посадових осіб до відповідальності за їхні звірства проти народу України. Ці злочини не можуть бути безкарними. Усі винні мають понести відповідальність. Як показує сьогоднішня рішучість, Сполучені Штати добиватимуться справедливості для народу України стільки, скільки буде потрібно"[54].

Безсумнівно, для громадян України, Путін є воєнним злочинцем. Проте, згідно принципів права, він *de jure* не може бути ним визнаний, оскільки це можливе лише після отримання обвинувального вироку суду, який наразі ще не був винесений. Варто зазначити, в міжнародному праві діє принцип імунітету *ratione personae*, який надає захист чинним главам держав, прем'єр-міністрам та очільникам МЗС, захищаючи їх від цивільної та кримінальної юрисдикції національних судів іноземних країн. Цей принцип, хоча не зафіксований у документах, подібних до конвенцій ООН, все ж загальноприйнятий у світі.

Тим не менш, в міжнародній правовій системі існує постійний суд - Міжнародний кримінальний суд, який має право обходити імунітет. Римський статут, який є основним документом Міжнародного кримінального суду та отримав ратифікацію 123 країнами світу, містить окрему статтю №27, яка визначає, що цей суд має право переслідувати навіть чинних глав держав та інших посадовців, що скоїли міжнародні злочини [47].

Дана обставина сприяла виданню ордерів на арешт двох осіб Палатою попереднього розслідування II Міжнародного Кримінального Суду 17 березня 2023 року у зв'язку з ситуацією в Україні: президента російської федерації владіміра путіна та уповноваженої при президенті російської федерації з прав дітей Марії Львової-Белової. Вони перебувають під підозрою у скоєнні воєнного злочину, а саме - "незаконна депортація населення (дітей)" з

територій, що перебувають під окупацією, з метою передачі їх до Російської Федерації [79]. Публічне визнання саме цих злочинів [41], стало підставою для офіційної підозри. Аналогічний злочин вчинив глава російської партії «Справедливая Россия» Сергій Миронов, який удочерив викрадену у 2022 році 10-місячну дівчинку із окупованої Херсонської області та змінив їй ім'я [2]. Усиновлення депортованих українських дітей у Росії є злочином з точки зору міжнародного права. Це вважається геноцидом і порушує пункт „e“ ст. 2 Конвенції «Про запобігання геноциду»: насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу [56].

Рішення МКС полягає в тому, щоб продемонструвати, що Путін має бути не людиною, яка веде переговори про умови миру з Україною, а тим, хто нестиме кримінальну відповідальність за свої злочини, наочно показуючи, що справедливість не може бути принесена в жертву заради миру.

Варто відзначити Міністерство юстиції США, яке 6 грудня 2023 року оголосило обвинувачення чотирьом російським солдатам за воєнні злочини проти американця, який жив в Україні під час повномасштабного вторгнення Росії, що стало першим подібним випадком. Відповідно судовим документам, четверо російських військових вчинили викрадення американського громадянина з будинку в українському селі Милове Херсонської області, після чого піддавали його побиттям та катуванню протягом 10 днів у квітні 2022 року. Ця справа є першим випадком застосування урядом США закону, спрямованого на переслідування осіб, які скоїли воєнні злочини проти американських громадян за кордоном. «Це також важливий крок у приведенні Росії до відповідальності за злочини, вчинені нею в Україні», – додав американський генеральний прокурор [37].

Після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року в рф була створена ціла система депортації українських дітей з окупованих територій, а також запроваджено конкретні процедури, спрямовані на їх усиновлення російськими прийомними батьками. Спеціальні інтеграційні табори були організовані для сприяння адаптації маленьких українців у

російське суспільство (чим безпосередньо займалася Уповноважена з прав дитини, яка восени 2022 року сама «усиновила» українського хлопчика з окупованого Маріуполя). Відкрита система депортації неповнолітніх громадян України, започаткована за наказом особисто Путіним, виявилася достатньо прозорою для суддів МКС з точки зору необхідності надання достатніх доказів можливості вчинення двома вищезазначеними військових злочинів. Слід зауважити, що це не єдиний аспект можливих російських злочинів, тому обвинувачення в ордерах на арешт можуть бути розширені або доповнені [67].

Міністр юстиції Німеччини Марко Бушманн заявив, що його країна буде зобов'язана арештувати президента росії владіміра путіна у разі його приїзду з огляду на ордер Міжнародного кримінального суду [23]. Проте проблема полягає в тому, що цього недостатньо. Однак, хоча ордер є лише підставою для підозри, а не доказом вини - це перший крок до притягнення до відповідальності що наблизить його покарання.

Не зважаючи на те, що Україна не виконала процедуру ратифікації Римського статуту, який є правовим основою Міжнародного кримінального суду, Україна офіційно визнала юрисдикцію МКС для розслідування злочинів, які сталися на її території [19]. Згідно з положеннями Римського статуту, країни-учасниці зобов'язані здійснити арешт підозрюваних, якщо вони перебувають на їх території, та передати цих осіб у юрисдикцію МКС для подальшого розгляду справи.

Одним з найбільш спірним злочином з боку росії під час повномасштабної війни є геноцид. Вбивство саме українців, на думку ООН, не є вагомим приводом для того щоб дійти цього висновку. Проте, згідно 2 пункту 6 статті Римського Статуту, злочин геноциду характеризується конкретним наміром повністю або частково знищити національну, етнічну, расову чи релігійну групу шляхом убивства її членів або іншим способом [76]. Геноцид це не тільки жорстоке або масове вбивство певної кількості людей,

які належать до певної групи, а саме намір знищити певну культуру, релігію або націю.

Після геноциду євреїв у другій світовій війні, у новітній історії стався новий факт спроби жорстокого винищення певної етнічної групи під час громадянської війни, а саме племені Тутсі в 1994 році в Руанді[83]. Саме це робить і Росія, варварськи намагається знищити українську націю, її мовну, культурну та етнічну ідентичність. Найгірше те, яким саме чином вона це робить. На деокупованих територіях знаходять масові захоронення цивільних із наслідками катувань. Найбільш гучними випадками подібних звірств стали міста Буча[55], Ізюм[68] та Маріуполь. Ситуація в Маріуполі найгірша, оскільки зараз це тимчасово окупована територія і фактично неможливо встановити кількість загиблих. Однак за допомогою супутникових знімків, станом на Грудень 2022 року, видно, що окупанти вирили мінімум 10,300 могил попередньо ексгумувавши та перепоховавши цивільних осіб, з метою приховування воєнних злочинів [53].

Навесні 2022 року група незалежних вчених-юристів та експертів з геноциду, дослідивши всі наявні докази масових вбивств мирних жителів та примусових депортацій, підписала юридичний звіт [46], в якому звинувачує російську державу в порушенні кількох статей Конвенції ООН про геноцид [66], а саме: Статті 1, 2, 3 та 5 [56]. Незважаючи на географію військових злочинів здійснених рф, багато країн долучаються до їх розслідування користуючись принципом універсальної юрисдикції. Цей принцип передбачає юрисдикцію держави щодо злочинів проти міжнародного права, навіть якщо злочини не відбувалися на території цієї держави, і ні жертва, ні злочинець не є громадянином цієї держави. Принцип універсальної юрисдикції дозволяє національним судам у третіх країнах розглядати міжнародні злочини, скоєні за кордоном, притягувати винних до кримінальної відповідальності та запобігати безкарності [90]. Таким чином, 43 країни разом з Європейським Союзом визнали дії рф геноцидом українського народу [64], а також Парламентська асамблея НАТО прийняла єдину позицію, визнавши дії

росії проти України геноцидом, а терористичний режим в росії – рашизмом [21].

2.3 Діяльність національної та міжнародних комісій з розслідування злочинів зі встановлення злочинів рф під час російсько-української війни

Для розслідування всіх заявлених порушень прав людини, порушень міжнародного гуманітарного права та пов'язаних злочинів у контексті агресії проти України з боку російської федерації, 4 березня 2022 року Радою з Прав Людини відповідно до резолюції 49/1 [63] було створено Незалежну міжнародну слідчу комісію ООН з розслідування порушень в Україні, на чолі з Еріком Мьосе, колишнім суддею Європейського суду з прав людини, колишнім президентом Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді та колишнім суддею Верховного суду Норвегії [62]. Варто зазначити, що під час Другої Світової Війни Указом Президії ВР СРСР 2 листопада 1942 року було утворено схожу Надзвичайну державну комісію з метою встановлення та розслідування злочинів, вчинених німецько-фашистськими загарбниками та їхніми спільниками проти громадян, колгоспів, громадських організацій і державних підприємств, а також визначення завданих ними збитків.

Надзвичайна Державна Комісія, очолювана головою Ради Національностей Верховної Ради Союзу Радянських Республік Миколаєм Шверником, була утворена з метою виконання ряду важливих завдань. Ці завдання включали в себе повний облік злочинів, скоєних нацистами, та визначення завданих ними збитків Радянському Союзу та його громадянам. Також до її обов'язків входило встановлення осіб, які були відповідальні за нацистські злочини, з метою їх передачі на подальше розгляд судовими органами. Крім того, Надзвичайна Державна Комісія координувала та об'єднувала роботу різних агентств та організацій у цьому питанні. Згідно з Положенням про Надзвичайну Державну Комісію, яке було затверджено 16 березня 1943 року, були створені регіональні комісії з метою надання

допомоги в розслідуванні злочинів нацистів на місцях. Структура Надзвичайної Державної Комісії включала секретаріат і вісім відділів, які займалися обліком злочинів, скоєних проти громадян СРСР, та збитків завданих громадянам і різним галузям економіки. Також існував архів. У роботі Надзвичайної Державної Комісії брали участь 116 спеціалістів, а також було залучено кілька мільйонів осіб для складання актів та збору інформації.

Матеріали, зібрані Надзвичайною Державною Комісією, стали основою для підготовки обвинувальних документів, представлених СРСР на Нюрнберзькому процесі, який проходив у 1945–1946 роках, а також на судових процесах, які відбулися в Харкові у 1943 році та у Києві та інших містах у 1945–1946 роках над воєнними злочинцями. Надзвичайна Державна Комісія оприлюднила 27 повідомлень про злочини нацистів на території СРСР та Польщі, а також видала два томи документів [7].

Діяльність Надзвичайної Державної Комісії була завершена Радою Міністрів СРСР у 1951 році. За підсумками звіту Української Радянської Республіки, проведеного у 1945 році, на окупованій території Української Радянської Республіки нацисти винищили до 4,5 мільйонів громадян (приблизно 3,2 мільйони цивільних і 1,3 мільйона військовополонених), понад 2 мільйони громадян були примусово вивезені на примусові роботи. Нацисти зруйнували і спалили 714 міст і селищ міського типу, а також понад 28 тисяч сіл, позбавивши житла понад 10 мільйонів осіб. Також завдано значні прямі збитки громадянам та господарству Української Радянської Республіки на суму 285 мільярдів карбованців [7].

Рада з прав людини наділила Комісію наступним мандатом:

- розслідувати всі передбачувані порушення та утиски прав людини та порушення міжнародного гуманітарного права та пов'язані з ними злочини в контексті агресії Російської Федерації проти України, та встановити факти, обставини та першопричини будь-яких таких порушень та утисків;

- здійснювати збір, узагальнення та аналіз доказів таких порушень та утисків, включно з їхнім гендерним аспектом, та забезпечувати систематичну

реєстрацію та зберігання всіх відомостей, документів та доказів, включно із записами опитувань, свідченнями свідків та матеріалами судової експертизи, відповідно до стандартів міжнародного права, на випадок будь-яких майбутніх судових розглядів;

- документувати та перевіряти відповідні відомості та докази, у тому числі через налагодження діяльності на місцях, та співпрацювати із судовими та іншими органами, залежно від необхідності;

- виявляти, в міру можливості, осіб та структури, які несуть відповідальність за порушення чи утиски прав людини або порушення міжнародного гуманітарного права або інші пов'язані з ними злочини в Україні з метою забезпечення притягнення винних до відповідальності;

- виносити рекомендації, зокрема, щодо заходів стосовно притягнення до відповідальності, щоб покласти край безкарності та забезпечити притягнення винних до відповідальності, у тому числі, за необхідності, до індивідуальної кримінальної відповідальності, та забезпечити доступ жертв до правосуддя.

Мандат Комісії містить певні рамки і обмеження, які регулюють її діяльність у зв'язку з розслідуванням порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права в контексті агресії російської федерації проти України. Основні аспекти цих рамок включають:

Матеріальні рамки: Згідно пункту 11 а) резолюції 49/1, Комісії доручено розслідувати всі ймовірні порушення та утиски прав людини та порушення міжнародного гуманітарного права, а також пов'язані з ними злочини, які виникли в контексті агресії Російської Федерації проти України. Комісія також зобов'язана встановити факти, обставини та першопричини таких порушень та утисків. Комісія визначить теми, інциденти та передбачувані порушення та злочини на основі об'єктивних критеріїв та наявних ресурсів.

Географічні рамки: Загальний мандат Комісії, визначений у резолюції 49/1, не обмежується конкретними географічними областями. Комісія зосереджує свої зусилля на вивченні та розслідуванні всіх ймовірних порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права на всій території

України. Комісія також може досліджувати та повідомляти про події за межами території України, якщо такі події тісно пов'язані з поточними подіями в Україні.

Часові рамки: Резолюція 49/1 не встановлює конкретних обмежень щодо часових рамок мандату Комісії. Комісія досліджує, розслідує та повідомляє про події, пов'язані з поточними бойовими діями в Україні. У відповідних випадках Комісія також розглядає події, що сталися з 2013/2014 року, якщо вони вважаються доречними.

Розслідувані сторони: Комісія має завдання виявляти осіб та структури, відповідальні за порушення чи утиски прав людини чи порушення міжнародного гуманітарного права та пов'язані з ними злочини в Україні з метою притягнення їх до відповідальності. Це завдання виконується незалежно від особи, громадянства чи освіти винних осіб чи організацій.

Під час своєї роботи Комісія застосовує стандарт доказування, відомий як "достатня підстава". Цей стандарт передбачає, що висновки будуть включені до доповіді у випадках, коли у процесі доказування виконується критерій "достатня підстава". Іншими словами, це стає можливим, коли на основі об'єктивної і перевіреної інформації суджений спостерігач, який володіє звичайним розсудом, має достатньо даних для висновку, що факти подій відбулися точно так, як описано, і коли можна зробити юридичні висновки щодо відповідності цих фактів усім елементам порушення чи утиску. У такому випадку будь-яка встановлена особа несе відповідальність за такі порушення чи утиски.

Ці рамки визначають обсяг та обмеження мандату Комісії щодо розслідування порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права, що сталися в контексті війни між Російською Федерацією та Україною. Міжнародне гуманітарне право, міжнародне право прав людини та міжнародне кримінальне право визначатимуть основи, які регулюють правовий мандат Комісії. Комісія також буде враховувати інші міжнародні норми та зобов'язання, коли це буде відповідним. В процесі своєї діяльності

Комісія буде правильно застосовувати договірне право та загальноприйняті принципи міжнародного права.

Комісія здійснює надійний та безпечний процес збору інформації безпосередньо з перших джерел, включаючи інтерв'ю з свідками та жертвами можливих порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права, а також вчинених злочинів, пов'язаних з цими порушеннями. Комісія виражає бажання отримати відповідну інформацію та документацію від держав, відповідних органів та установ системи Організації Об'єднаних Націй, громадянського суспільства, засобів масової інформації та інших заінтересованих сторін у відповідь на їх запити. Комісія керується однаковими принципами при розгляді як обвинувальної, так і виправдувальної інформації та доказів.

Інформація та докази, що були зібрані, підлягають ретельному аналізу з боку Комісії та зберігаються відповідно до міжнародних стандартів передової практики з метою їхнього подальшого використання у процесі притягнення осіб до відповідальності. Для обробки такої інформації, згода тих, хто надає її для подальшого використання третіми сторонами відповідно до цього мандату, має важливе значення, відповідно до стандартної практики, що застосовується уповноваженими Радою з прав людини комісіями з розслідування порушень. Врешті-решт Комісія звертає особливу увагу на випадки сексуального та гендерно зумовленого насильства, а також порушення та злочини, вчинені проти дітей [60].

Незалежна Міжнародна Слідча Комісія ООН з розслідування порушень в Україні 15 березня 2023 звітувала [72] про скоєння російською владою низки порушень міжнародного права людини та міжнародного гуманітарного права на території різних регіонів України, більшість з яких підпадають до визначення актів воєнних злочинів. Відповідно до Статті 8 Частини 2 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду про Воєнні Злочини під визначення воєнних злочинів підпадають напади на цивільних громадян, та енергетичну інфраструктуру, здійснення умисних вбивств, позбавлення

волі, вчинення актів тортур, зґвалтування та іншого сексуального насильства, а також неправомірне переміщення та депортація дітей.

Докази, представлені Комісією у звіті від 20 жовтня 2023, свідчать про те, що у районах, що перебувають під її контролем, влада російської федерації допускала систематичне здійснення навмисних вбивств серед цивільного населення та осіб, які не брали участі у військових діях. Ці дії можуть бути класифіковані як військові злочини та порушення права на життя. Російські військові формування вчиняли напади з використанням вибухової зброї в населених пунктах, проявляючи явну безтурботність до можливих наслідків для мирного населення та ігноруючи необхідні заходи для запобігання цивільним жертвам. Ці напади були характеризовані відсутністю добору та невідповідністю міжнародним нормам гуманітарного права. Використання вибухової зброї в населених пунктах виявилось однією з провідних причин втрат серед цивільного населення [73].

Згідно з висновками Комісії, що діє відповідно до офіційного мандату, хвилі атак з боку російських збройних сил на енергетичну інфраструктуру України, розпочинаючи з 10 жовтня 2022 року, можуть бути кваліфіковані як дії, що становлять злочини проти людяності. Ці події настільки серйозно підірвали стабільність та благополуччя певних регіонів, що мільйони людей тимчасово залишилися без електропостачання та опалення, особливо в умовах низьких температур. За результатами обстеження, проведеного Комісією, встановлено схему систематичних масових незаконних ув'язнень, що мають місце на територіях, що перебувають під контролем російських збройних сил. Ця схема охоплює широкі категорії громадян, включаючи чоловіків, жінок та дітей [72].

Подані факти свідчать про використання російською стороною послідовних та систематичних методів тортур щодо арештованих українських громадян – військових і цивільних, які утримуються у спеціалізованих установах на тимчасово окупованих територіях України та території російської федерації. Варто зазначити, що тортурам піддають не тільки

військових, а й звичайних цивільних. Колишнього затриманого побили як «покарання за те, що він розмовляв українською мовою» і за те, що «не пам'ятав слова гімну російської федерації» [72]. На думку Комісії, така схема катувань може бути визнана злочином проти людяності та має бути розслідувана далі. Комісія виявила численні випадки згвалтувань, сексуального та гендерного насильства, скоєних російською владою під час проведення будинкових обшуків у підконтрольних їм населених пунктах та під час незаконного ув'язнення. Сексуальне насильство, що дорівнює катуванням, і загроза вчинення таких катувань щодо жінок і чоловіків були чисельною складовою катувань, які застосовуються російською владою. Крім того, що жертви поділилися з Комісією своєю глибокою втратою та травмою, постраждалі підкреслили важливість виявлення винних і притягнення їх до відповідальності. Для складання звіту Комісія відвідала 56 населених пунктів, де були опитані 348 жінок і 247 чоловіків. Працівники Комісії провели огляд місць руйнувань, могил, місць ув'язнення та тортур, а також дослідили залишки зброї, вивчили значну кількість документів і звітів [72].

Комісією було встановлено, що російські збройні сили використовували зброю, "яка вражала як військові, так і цивільні об'єкти без розрізнення". Нею було визначено чотири типи зброї, застосування якої в населених районах призвело до невивірених атак: некеровані бомби, скинуті з літаків; протикорабельні ракети великої дальності типу Х-22 або Х-32, які при ураженні наземних цілей виявляються неточними; касетні боеприпаси, які за визначенням розкидають дрібні боеприпаси на великій площі; реактивні системи залпового вогню, що накривають велику територію некерованими ракетами.

23 листопада 2023 року до розслідування основних міжнародних злочинів росіян в Україні долучилося Агентство Євросоюзу зі співробітництва правоохоронних органів, створивши нову оперативну групу [30]. Вона призначена для виявлення осіб, що підозрюються у скоєнні воєнних злочинів, злочинів проти людяності або злочинів геноциду, та для встановлення їх

причетності до цих дій. Члени групи проводитимуть збір та аналіз розвідувальної інформації з відкритих джерел (OSINT). Представники Європолу зауважили про безпрецедентний обсяг інформації з OSINT в Інтернеті з моменту початку конфлікту. Ця інформація може виявитися важливою для слідства та реєстрації воєнних злочинів. Групу керуватимуть підрозділи поліції Нідерландів і Німеччини, які займаються боротьбою з міжнародними злочинами. Наразі 14 країн погодилися надати спеціальний потенціал з OSINT цій цільовій групі: Бельгія, Франція, Німеччина, Ірландія, Італія, Литва, Нідерланди, Португалія, Словацька Республіка, Словенія, Іспанія, Норвегія, Велика Британія, Сполучені Штати Америки.

«Росія повинна нести відповідальність за ці жахливі злочини. Путін має бути притягнутий до відповідальності. Ми повинні зробити все, що в наших силах, щоб притягнути винних до відповідальності. Європейський Союз разом з нашими партнерами продовжить працювати над тим, щоб Росія заплатила за це» [90]. На сьогоднішній день в Україні та на міжнародній арені функціонують такі платформи фіксації/розслідування злочинів росії проти цивільного населення України: WarCrimes.gov.ua - національна платформа, розроблена з метою документування воєнних злочинів та злочинів проти людяності, вчинених російською федерацією в Україні [6]; онлайн-архів російських воєнних злочинів [76]; Міністерство цифрової трансформації України здійснює збір інформації через портал "Дія" щодо фактів знищення або пошкодження майна громадян України, а також співпрацює з Незалежною міжнародною комісією з розслідування порушень на території України.

Незважаючи на всю трагічність наслідків повномасштабної війни, злочинність та несправедливість, відповідальних треба бути карати за законом. Планується створення спеціального трибуналу для Путіна за підтримки європейських партнерів. Голови комітетів у закордонних справах парламентів 19 країн і ЄС виступили із загальною заявою про необхідність притягнення Росії до відповідальності за міжнародні злочини в Україні. Вони виступають за створення спеціального міжнародного трибуналу [64].

Проте, подібна заява стала можливою лише завдяки гучному розголосу офіційних та громадських кіл про злочини проти українського народу. Як вже вище було зазначено, попри військові злочини росії здійснені в Грузії, Молдові та Чеченській Республіці Ічкерії, вона не понесла жодного покарання. Всі ті країни є меншими за територією та населенням за Україну, попри це, територіальна цілісність держави та цінність людського життя не стають меншими. Оскільки Росія ніколи не ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду, притягнути до відповідальності за її злочинні дії було неможливо. Замість того, було можливо бойкотувати будь-які зв'язки з Росією, остаточно відмовитись від її енергоносіїв та будь-яким чином не взаємодіяти з державою-агресором. Натомість, світова спільнота не була здатною проявити хоча б стурбованість стосовно вбитих мирних мешканців, окупації та загарбництва території суверенних держав, тому що економіка власної країни дорожча за правосуддя.

Навіть у 2014 році після окупації АР Крим та частин територій Донецької та Луганської областей, найжорстокішою міжнародною реакцією стали санкції, що жодним чином не стримали подальшої ескалації військових дій на тимчасово окупованих територіях України. Головним джерелом збагачення російського бюджету є галузь експорту нафти та газу, що жодним чином не зазнала обмежень. І саме завдяки вигідному двосторонньому партнерству в енергетичній сфері між росією та країнами Європейського Союзу стала можливою безкарність з усіма наслідками, що з цього випливають. Варто пригадати, що саме Німеччина та Франція, країни з найпотужнішою економікою серед держав-членів ЄС, блокували вступ України до НАТО в 2008 році, побоюючись ескалації з боку росії [36] Таким чином, країна-агресор придбала індульгенцію на вбивства та військову агресію, продовжуючи власне збагачення за рахунок економічної стабільності Західних країн.

Прикладом публічного визнання бездіяльності на ігнорування жорсткого порушення міжнародного права та державного суверенітету України з боку представників ЄС є слова прем'єрки Італії Джорджії Мелоні. Вона відзначила,

що окупація Криму Росією в 2014 році представляла беззаперечне порушення норм міжнародного права та спробу реалізації агресивних російських планів щодо всієї території України. «У 2014 році зарубіжні країни не вбачали в повному обсязі масштабів того, що мало місце, і можливо, розраховували на те, що Москва обмежиться лише цією ініціативою імперіалістичного характеру. Наші припущення були неточними, і нам належить визнати цю помилку», – заявила Джорджія Мелоні [18].

РОЗДІЛ III

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ПОКАРАННІ АГРЕСОРА

3.1. Досвід діяльності міжнародних трибуналів

3 квітня 2022 року Президентом України Володимиром Зеленським було ухвалено рішення про утворення спеціального механізму судочинства в Україні для проведення розслідувань та судового розгляду злочинів, що були скоєні російськими окупантами на території нашої країни. «Суть цього механізму – спільна робота національних та міжнародних фахівців: слідчих, прокурорів та суддів. Цей механізм допоможе Україні та світу притягнути до конкретної відповідальності осіб, які розв'язали або будь-яким чином брали участь у цій страшній війні проти українського народу та у злочинах проти наших людей» [4]. В основі була покладена ідея для спільної роботи національних фахівців у тісній співпраці з міжнародними слідчими, прокурорами та суддями.

Яскравим прикладом подібної взаємодії міжнародних акторів, які своєю консолідованою позицією започаткували військовий трибунал, є Нюрнберзький процес над нацистським керівництвом після Другої світової війни. Двадцяте століття стало свідком страшної війни та звірств геноциду. На щастя, на той час правова система була готова переслідувати людей, відповідальних за сотні тисяч і мільйони смертей. Першим великим міжнародним військовим трибуналом став Нюрнберзький процес, що відбувся в 1946 році після Другої світової війни, який зосереджувався на індивідуальній, а не державній відповідальності за порушення міжнародного права. Він був створений для судового переслідування головних військових злочинців та лідерів нацистської Німеччини за їх роль у Голокості та інших військових злочинах, скоєних під час Другої світової війни.

Під час Нюрнберзького процесу дванадцять обвинувачених були засуджені до смертної кари, семеро були ув'язнені від десяти років до довічного ув'язнення, а ще троє обвинувачених разом із трьома організаціями

були виправдані. Проте деякі з восьми суддів не погодилися з виправдувальними рішеннями, стверджуючи, що підсудних необхідно засудити до смертної кари. Судовий розгляд був розкритикований незначною меншістю за недостатню справедливість через покладення лише на усні свідчення під присягою, законодавство *ex post facto* та відсутність нейтрального або німецького судді [78].

Законодавство *ex post facto* стосується законів, які ретроактивно криміналізують дії, роблячи їх караними, навіть якщо вони не були незаконними на момент їх вчинення. Заборона таких законів є фундаментальним принципом у багатьох правових системах, включаючи міжнародне право. Питання *ex post facto* викликало занепокоєння під час Нюрнберзького процесу, оскільки багато злочинів, які переслідуються, наприклад військові злочини, злочини проти миру та злочини проти людства, не були чітко визначені як порушення міжнародного права на момент їх скоєння. Деякі діяння, в яких звинувачували нацистів, як-от геноцид і злочини проти людяності, раніше не визнавалися злочинами згідно зі звичаєвим міжнародним правом. Для вирішення цього питання прокурори спиралися на різні правові аргументи та принципи:

1. Лондонський статут Міжнародного військового трибуналу. Його було створено для регулювання проведення Нюрнберзького процесу. Хартія прямо зазначала, що трибунал має юрисдикцію щодо злочинів, скоєних як до, так і під час війни. Він також заявив про можливість притягнення осіб до кримінальної відповідальності за порушення міжнародного права, навіть у випадках, коли їхні дії раніше не були визнані як злочинні.

2. Міжнародне звичаєве право та принципи. Прокурори стверджували, що певні дії, такі як жорстоке поводження з військовополоненими, вже вважалися порушенням міжнародного звичаєвого права і були такими протягом тривалого часу. Таким чином, обвинувачені можуть нести відповідальність за ці дії на основі встановлених принципів міжнародного права.

3. Злочини проти людяності. Концепція «злочинів проти людяності» була введена під час Нюрнберзького процесу і вважалася новою категорією міжнародного права. Судді Нюрнберзького військового трибуналу виправдали використання законів *ex post facto* враховуючи безпрецедентний характер звірств і необхідність притягнення винних до відповідальності.

Нюрнберзький процес зробив значний внесок у створення та розвиток міжнародного кримінального права та створив важливі прецеденти в міжнародному праві, включаючи визнання злочинів проти людства та принцип індивідуальної відповідальності за військові злочини. Відтоді ці принципи стали суттєвою основою міжнародного кримінального права та були включені до наступних міжнародних судів, таких як Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії та Міжнародний кримінальний суд.

Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії був заснований Організацією Об'єднаних Націй для судового переслідування осіб, винних у військових злочинах, геноциді та інших серйозних порушеннях міжнародного гуманітарного права, скоєних під час конфліктів на Балканах, головним чином у 1990-х роках. Він почав свою роботу в 1993 році і діяв до 2017 року. Сто шістьдесят чотири з двохсот шести обвинувачених були ув'язнені від двох до сорока шести років, одинадцять були засуджені до довічного ув'язнення, а тридцять один був виправданий. Трибунал отримав критику через порушення *nullum crimen sine lege* [59] та використання анонімних свідків.

Nullum crimen sine lege є фундаментальним принципом міжнародного кримінального права, що означає «немає злочину без закону». У даному принципі відзначається, що особи не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинені дії, які на час їх вчинення не вважалися порушеннями кримінального законодавства. Критики стверджували, що деякі звинувачення, висунуті МТКЮ, ґрунтувалися на правових концепціях, які не існували або не були чітко встановлені під час передбачуваних злочинів [59].

Незважаючи на цю критику, МТКЮ відіграв значну роль у судовому переслідуванні осіб, відповідальних за грубі порушення міжнародного права під час конфліктів на Балканах. Він зробив внесок у розвиток міжнародного кримінального права та створив важливі прецеденти для розгляду воєнних злочинів і злочинів проти людства в міжнародному контексті.

Підсумовуючи вищесказане, кожен кримінальний процес, який розглядав питання воєнних злочинів, злочинів проти людяності чи агресії, піддавався критиці з різних аспектів і стикався з певними труднощами. Кожна справа викликала значне несхвалення з боку суддів і громадськості. Однак судові процеси стали каталізатором розвитку міжнародного права. Рішення в Нюрнберзі прямо надихнуло Конвенцію ООН про геноцид і Загальну декларацію прав людини, а також Женевську конвенцію. Основна об'єднуюча критика кримінальних судів, створених після Нюрнберга, полягала в тому, що судові процеси були недостатньо справедливими і не мали загальновизнаних вимог для збереження неупередженості. Ситуація змінилася в 1998 році, коли 60 країн підписали Римський статут, який заклав основу для створення Міжнародного кримінального суду в 2002 році. МКС чітко окреслив свою юрисдикцію, головним чином у військових злочинах, геноциді та злочинах проти людства. Однак він має юрисдикцію лише щодо правопорушень, вчинених після набрання чинності Статутом 1 липня 2002 року, і він має право розглядати справи тільки з країни, де було скоєно злочин, якщо вона є учасником Римського статуту або країною походження злочинця. учасником Римського статуту. Варто відзначити, що на момент вчинення військової агресії Російської Федерації проти України, військові злочини та злочини проти людяності, вже були чітко визнані в міжнародному праві та багато з них вже є задокументованими. Тому в Україні є всі підстави здійснювати правосуддя над країною-агресором.

3.2. Ігнорування рф рішень міжнародних судів

Деякі держави анулюють свої підписи під Римським статутом без ратифікації, керуючись патріотичними або егоїстичними мотивами. Наприклад, у 2004 році США відкликали свій підпис під Римським статутом і уклали угоду з кількома іншими країнами, з проханням не видавати їхніх громадян МКС. Таке рішення пояснили бажанням захистити солдат США, які беруть участь у збройних конфліктах, від кримінального переслідування. У 2016 році росія підписала указ про відмову ратифікувати Римський статут, підписаний у 2000 році. Напередодні МКС розцінив анексію Криму як збройний конфлікт. У російському МЗС також висловили невдоволення позицією МКС і рішенням почати розслідування збройного конфлікту між Росією і Грузією. Мотивація держави, яка регулярно порушує міжнародне право та права людини, вочевидь егоїстична.

Розглянувши війни розпочаті Росією з моменту розпаду СРСР, лишається одне невирішене питання: чому Росія жодного разу не понесла відповідальність за свої злочини? Може скластись думка, що Західним цивілізованим країнам немає жодної справи до невеликих країн та республік що межують із росією, тому що агресор на весь світ виправдовується захистом російськомовного населення або запобіганням тероризму, проте за невияснених обставин, росії вірять і вважають це внутрішніми конфліктами всередині держави. Кожного разу безкарність за попередні злочини веде російську армію на нову війну в інші країни. За роки мирного та ситого існування на російській енергії, Захід поринув у зону комфорту та закривав очі на війни в Молдові, Ічкерії, Грузії та на військову агресію на території України розпочату в 2014 році. Навіть розв'язання війни в Грузії в 2008 році не завадило запуску газопроводу «Північний потік» між рф та Німеччиною у 2011. Всупереч агресивній політиці рф, Західні країни з заохоченням продовжували співпрацювати з державою-терористом, тому що це було економічно вигідно для всіх сторін, а Росія зі свого боку уникала можливості навіть бути в юрисдикції міжнародних судів.

У березні 2022 року РФ було виключено зі складу Ради Європи, але протягом наступних 6 місяців "Суд зберігає компетенцію розглядати заяви проти російської федерації щодо її дій або бездіяльності, які можуть становити порушення Конвенції, за умови якщо вони сталися до 16 вересня 2022 року" [5]. Росія одразу вийшла з Конвенції з прав людини, звільнившись від відповідальності виконувати конвенційні зобов'язання та рішення Європейського суду з прав людини.

У січні 2023 року ЄСПЛ визнав окупацію Донецької та Луганської областей. Для цього знадобилось майже 9 років та розповісти всьому світу про війну в Україні, щоб Страсбурзький Суд звернув увагу на злочини, які РФ коїть протягом останніх років на території сусідньої суверенної держави. Незважаючи на це, росія заявила про те, що не буде виконувати рішення ЄСПЛ [28]. Отже, від повноцінного засудження росію рятують процедурні проблеми розгляду справ, які стоять на заваді правосуддя та заводять Страсбурзький Суд у глухий кут, оскільки для розгляду справи проти країни відповідача повинен бути присутній суддя від цієї країни. Це свідчить про неспроможність суду винести вирок країні-терористу за допомогою суспільно прийнятих методів та в чергове доказує неефективність ЄСПЛ у багаточисельних справах із порушень прав людини громадян України під час російсько-української війни.

Вище наведені випадки наочно доводять, що сучасне міжнародне право разом із конвенціями функціонують із застарілими методами покарання за будь-які правопорушення, до того ж, за які майже неможливо притягнути злочинця до відповідальності. В найліпшому випадку - після перемоги України. На превеликий жаль, це не врятує тих, кого вже забрала війна і ще забере. Слід зазначити, що міжнародне право не враховує можливість дій у випадку, коли держава фінансує тероризм, пропагує нетерпимість до інших народів і країн, а також до всіх тих, хто не приймає її спосіб життя.

3.3. Можливості та діяльність ООН у засудженні та покаранні агресора

«Хто знає більш безсильну організацію, ніж ООН?», таким висловом Начальника штабу бригади «Азов», Богдан Кротевич можна актуалізувати цей параграф [17]. Організація, яка була створена у відповідь на жахи та звірства Другої світової війни з метою запобігання будь-якій війні в майбутньому, поводить себе вкрай пасивно під час повномасштабної війни розв'язаної росією проти України.

Слід зазначити, членство росії в Раді Безпеки ООН з самого початку є незаконним, оскільки воно було набуто нею в наслідок розпаду СРСР. Після створення Організації Об'єднаних Націй, країни-члени розпочали створювати свої постійні представництва у цій організації. З'явилися окремі дипмісії Союзу Радянських Соціалістичних Республік, Української Радянської Соціалістичної Республіки, та Білоруської Радянської Соціалістичної Республіки. Проте, Росія та інші республіки так і не з'явилися як окремі члени ООН [87].

24 грудня 1991 року, відбувся історичний момент, коли прапор Радянського Союзу було знято з будівлі Організації Об'єднаних Націй. Це стало можливим після того, як 21 грудня 1991 року на зустрічі в Алматі лідери колишніх радянських республік ухвалили рішення про припинення існування Союзу. Протягом цих переговорів у Алматі обговорювалася тема правонаступництва СРСР, включаючи його місце в Раді Безпеки ООН. Саме в грудні 1991 року Союз Радянських Соціалістичних Республік здійснював головування в Раді Безпеки ООН. На останньому засіданні Ради Безпеки в цьому році, 24 грудня, під час виступу останнього посла СРСР Юлія Воронцова, було повідомлено інших членів Ради про отримання листа від президента російської федерації Бориса Єльцина, в якому він висловив намір росії стати правонаступником Союзу в ООН та продовжити його членство в Раді Безпеки. З цього моменту посол Юлій Воронцов зазначив, що він представлятиме російську федерацію, а не Радянський союз [35].

Наприклад Федеративна Республіка Югославія, що входила до числа засновників Організації Об'єднаних Націй, подібно до Союзу Радянських Соціалістичних Республік, стикнулася з розпадом на початку 1990-х років, у результаті чого на її території сформувалось кілька нових держав. Після розпаду, Нова Югославія намагалася проголосити себе правонаступницею колишньої Югославської федерації, аналогічно до Росії. У січні 1992 року їхнє прохання розглядалося в Раді Безпеки ООН, лише кілька тижнів після оголошення посла Росії, що РФ переймає місце Союзу в організації. Тоді всі члени Радбезу, включаючи Росію, відмовили Югославії, зобов'язавши її дотриматись повної процедури для набуття членства. Остаточо, Белград був примушений підкоритись цій процедурі, і Югославія стала повноправним членом ООН лише у 2000 році [35].

Важливо зазначити, що Статут ООН передбачає окрему процедуру для прийняття нових держав до ООН та їх членства в Раді Безпеки. Росія стала єдиним випадком в світі, коли ця процедура була обійдена. Згідно Статті 23 Глави V Статуту Ради Безпеки ООН, постійними членами Ради Безпеки є Китайська Республіка, Франція, Союз Радянських Соціалістичних Республік, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії та Сполучені Штати Америки [87]. Чинний статут свідчить, про існування СРСР, але не містить жодної згадки російської федерації в якості постійного члену Радбезу.

Відтоді, росія цинічно зловживає узурпованим правом вето в Радбезі ООН саботуючи загальноприйняті норми міжнародного права. Так наприклад 23 лютого 2023 року Генеральна Асамблея ООН схвалила проект резолюції, який містить «формулу миру», покликану завершити повномасштабне вторгнення в Україну. Однак, резолюції Генеральної асамблеї ООН носять виключно рекомендаційний характер. І єдина структура, яка має повноваження ухвалювати зобов'язуючі рішення стосовно агресора - Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй. Проте, реалізація цих повноважень унеможлиблюється через право вето, що регулярно використовується Росією.

Однак не тільки в питаннях пов'язаних із росією ООН зазнає поразки у виконанні покладених на себе зобов'язань.

Прикладом великого провалу Миротворчих сил ООН є бездіяльність та нестача повноважень під час Геноциду в Руанді в 1994 році. Перед початком геноциду в Руанді ООН мала там свої миротворчі сили, відомі як Місія ООН з підтримання миру в Руанді. Однак у період війни, коли насильство почалося, миротворчі сили ООН виявилися недостатньо сильними і забезпеченими, щоб запобігти геноциду. Головною перешкодою для ефективної діяльності миротворчих сил ООН стала відсутність достатніх ресурсів, недостатня кількість військ та обмежені повноваження. У той час, коли насильство розгоралося, ООН не змогла надати додаткових сил і підтримки для запобігання вбивствам, незважаючи на те, що сигнали про загрозу геноциду були помітні.

16 квітня 2014 року на зустрічі присвяченій двадцятій річниці геноциду в Руанді, колишній Постійний представник Нової Зеландії Колін Кітінг, який у квітні 1994 року очолював Раду Безпеки виступив із промовою до Ради безпеки, "яка відмовилася визнати, що проти тутсі в Руанді вчинявся геноцид, і не виконала своїх обов'язків щодо посилити миротворчу місію ООН [там], щоб захистити якомога більше невинних цивільних осіб". "Моїм першим обов'язком сьогодні є пам'ять про жертв, майже 1 мільйон загиблих і тих, хто вижив... цей брифінг також дає належну можливість для мене як колишнього президента Ради вибачитися за те, чого ми не змогли зробити. у 1994 році та щоб це було офіційно зафіксовано в офіційних документах Ради Безпеки", – сказав він. Далі пан Кітінг описав низку добре відомих подій у березні та квітні 1994 року, під час яких Рада не змогла розпізнати – або визнати – сигнали про те, що в Руанді може бути спровокований геноцид. "Навіть після того, як геноцид почався, події кілька тижнів описували просто як відродження громадянської війни. Масове вбивство мирних жителів не було передано Раді". "Через двадцять років ви все ще маєте справу з наслідками в Демократичній Республіці Конго. Поразка в Руанді в 1994 році спричинила не

тільки геноцид, але й призвела до жахливої гуманітарної катастрофи в східній частині ДРК у 1995 році. Це безпосередньо призвело до громадянських війн у ДРК і людської трагедії ще більшого масштабу. За деякими оцінками, загинуло до 5 мільйонів. Велика нестабільність вразила регіон" [77]. Незалежне розслідування, результати якого були оприлюднені 15 грудня 1999 року, дійшло висновку, що основною невдачею у відповіді міжнародної спільноти була відсутність ресурсів і політичної волі, а також помилки у судженні щодо характеру подій у Руанді [85].

Також важливо відзначити, що у вирішальній стадії геноциду миротворчі сили ООН були сильно обмежені у своїх діях через обмеженість мандату та вказівок від високих посадових осіб. Таким чином, хоча ООН намагалася запобігти насильству в Руанді і навіть доповідала про можливу загрозу геноциду, миротворчі сили виявилися нездатними ефективно запобігти масовим вбивствам і припинити геноцид у країні. Це стало значним провалом у діяльності ООН у галузі запобігання геноциду та захисту прав людини.

Можна зробити висновок, що діяльність Організації Об'єднаних Націй у забезпеченні протидії російській агресії проявляє суперечливий характер. Рада Безпеки, внаслідок вето з боку агресора, який є постійним її членом, практично не виявляє здатності до дії. Російська Федерація в свою чергу демонстративно ігнорує рішення Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй. Таким чином, гострим стає питання доцільності існування міжнародної інституції ООН, оскільки з 1991 року вона ігнорує незаконну присутність в Радбезі та Генеральній Асамблеї країни, що не повинна там бути. Перш за все, тому що її присутність не задекларована в Статуті, а по-друге, тому що вона систематично порушує Статтю 4.1 Розділу II чинного Статуту ООН, що свідчить про відкритий прийом для всіх інших миролюбних держав [48]. Своєю агресивною військовою риторикою та участю в конфліктах з державами, що з нею межують, Росія активно демонструє всьому світу зворотне. Тобто регулярно воююча країна, що окупує території суверенних держав та вбиває мирне населення не викликає жодних сумнівів щодо

доцільності своєї присутності в миротворчій організації, що займається підтримкою та сприянням збереженню світового миру та безпеки.

3.4. Створення міжнародного трибуналу та перспективи покарання рф за воєнні злочини в Україні

4 травня 2023 року Президент Зеленський та прем'єр-міністр Нідерландів Марк Рютте наголосили: «Ми прихильні до створення спеціального ad hoc трибуналу для судового переслідування та винесення вироку за цей злочин із залученням міжнародної спільноти» [8].

Оскільки жоден наявний міжнародний механізм не може здійснювати юрисдикцію над злочином агресії, скоєним в Україні, є два можливих варіанти досягти правосуддя: створення незалежного міжнародного спеціального трибуналу на основі багатосторонньої угоди або застосування "гібридного трибуналу". Останній передбачає поєднання національної юрисдикції України, з процедурою, заснованою на міжнародному праві та участю суддів з різних держав. Основне питання полягає у визначенні механізму, який визначить участь міжнародних акторів у вирішенні цього питання, включаючи визначення відсоткової присутності, формул, рівнів, а також представництва зазначеного міжнародного елемента. Визначення такого механізму буде залежати від підтримки країн, спрямованих на його створення. Європейська Комісія підкреслила, що для реалізації обох варіантів необхідна значна підтримка Організації Об'єднаних Націй. Причина полягає у тому, що злочини агресії несе на собі найвище політичне та військове керівництво країни-агресора. Зазначене керівництво користується міжнародним імунітетом, тому для ефективної роботи такого трибуналу необхідно позбавити його представників, наприклад, главу держави-агресора, главу уряду та міністра закордонних справ.

У разі інтеграції даного трибуналу в систему правосуддя України, безумовно, будуть необхідні зміни до законодавства, зокрема до Конституції

України. Основні аспекти, що вимагають уваги, включаючи як матеріальну, так і процесуальну частини процесу перед даною юрисдикційною інстанцією. Відповідно до цього можуть бути внесені зміни до кримінально-процесуального кодексу або ухвалено спеціальне законодавство, що буде регулювати функціонування цього судового процесу.

Ці заходи, безумовно, є необхідними та вимагають ретельного вирішення. Проте, їх здійснення підпорядковуватиметься створенню такого суду на підставі міжнародної домовленості. Ця домовленість, як фундаментальний документ, буде слугувати основою для створення даного трибуналу. Якщо національний елемент дійсно долучатиметься або така інстанція включатиметься до структури національної системи правосуддя, то без належних змін до законодавства переміщення вперед не відбудеться.

Значною перевагою була б можливість функціонування такого трибуналу до завершення конфлікту з фізичним розміщенням поза межами України. Фінансові, технічні та юридичні обмеження могли б бути здолані завдяки підтримці та участі членів Ради Європи. Зокрема, держави, які є членами Ради Європи, наприклад Німеччина та Франція, мають багатий досвід у розслідуванні, судовому переслідуванні та розгляді міжнародних злочинів, що відбуваються під час конфліктів. Крім того, слід зазначити, що всі країни-члени Європейського Союзу також є членами Ради Європи, і такий гібридний трибунал може скористатися перевагами спільних слідчих груп ЄвроЮОсту, які зіграли вагомий роль у розслідуванні справи МН17. Проте, існують суттєві юридичні питання щодо легальності створення такого суду. Пряма заборона на створення спеціальних судів в Конституції України [22] (зокрема, до спецтрибуналу, що має розглядати конкретний злочин) і вимога, що рішення повинні прийматись "іменем України" ставлять під сумнів цю ініціативу. Для реалізації такого трибуналу необхідно здійснити зміни до Конституції, що є неможливим до завершення надзвичайного та воєнного стану. Навіть Володимир Зеленський розкритикував формат гібридного трибуналу: "Початок агресивної війни – це злочин, який відрізняється від решти злочинів

тим, що містить у собі усе зло інших злочинів. Ми повинні трансформувати досвід Нюрнберзького процесу... Тому ми виступаємо за створення такого трибуналу. Ми хочемо продовжити традицію покарання за злочин агресії – як гарантію її неповторення." "Якщо ми хочемо справедливості, ми не повинні шукати виправдання, посилатися на недоліки існуючого міжнародного права. Натомість маємо ухвалювати сміливі рішення, які виправлять ці недоліки. Саме це робили ініціатори Нюрнберзького процесу, саме це ми маємо зробити зараз... Не треба боятися – агресор повинен відчувати усю повноту справедливості, спрямовану проти нього. Це наша історична відповідальність".

Інший формат - Спеціальний міжнародний трибунал. СМТ має бути створений відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї або шляхом угоди між групою держав. Особливою перевагою СМТ є те, що він буде спрямований на розслідування та судове переслідування агресії Росії проти України. Аналогічний підхід застосовувався після Другої світової війни при створенні Нюрнберзького трибуналу. Для забезпечення авторитету та легітимності СМТ, необхідне рішення Генеральної Асамблеї ООН. Проте, слід врахувати, що отримання такого рішення стоїть під загрозою перешкод, зокрема через постійне право вето Росії як постійного члена Ради Безпеки. Але досягнення даної мети можливе, при участі Сполучених Штатів Америки та ключових членів Європейського Союзу у лобюванні, оскільки голосувати повинні всі. А створення СМТ вже підтримав ЄС: "ЄС підтримує створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії РФ. Як перший крок до цього, ми маємо збирати, зберігати та аналізувати докази. Для цього створюється Міжнародний центр розслідування злочину агресії проти України" - Президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн у Твіттері [42].

Головна ідея спеціалізованого трибуналу полягає у забезпеченні надзвичайно швидкого правосуддя. Цей виключно для розслідування одного типу злочину, а саме агресії, у той час як відповідні повноваження щодо розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду

залишаться у Міжнародного кримінального суду. Ця спрощена структура дозволить швидше досягти рішень, що становить значну перевагу в порівнянні з МКС, де процедури мають тенденцію бути довготривалими. Це підтверджується прикладом справи колишнього експрезидента Югославії Слободана Мілошевича, який був переслідуваний Міжнародним кримінальним трибуналом щодо колишньої Югославії. Слободан Мілошевич був доставлений до Гааги у 2001 році, але помер там, так і не дочекавшись вироку. Радован Караджич, ще один лідер сербів, був заарештований і переданий до Гааги у 2008 році, а перший вирок у його справі з'явився лише через вісім років, у 2016 році.

Безперечна потреба у встановленні спеціального трибуналу не обмежується лише прізвищем Путіна. Перелік осіб, які повинні бути притягнуті до відповідальності разом із Путіним, на даному етапі залишається не визначеним. Також, визначення цього переліку не підлягає вирішенню у рамках домовленостей щодо створення зазначеного судового органу – це питання, що належить до компетенції спеціальної прокуратури або її аналогу, що отримає повноваження формувати обвинувачення за цими обставинами. Можна скористатися визначенням злочину агресії та осіб, що беруть участь у його вчиненні, яке міститься в тексті Статті 8 Римського статуту [75]. Відзначено, що відповідно до зазначеного статуту, відповідальними за агресивні дії вважаються особи, які брали участь у "плануванні, підготовці, ініціюванні або вчиненні агресивних дій". При цьому виділяється, що йдеться про індивідів, які мають можливість здійснювати фактичний контроль над політичними або військовими діями держави або управляти ними.

З цього виходить, що до осіб, які підлягають судовому провадженню, відносяться особисто путін, міністр оборони шойгу, керівники генерального штабу герасімов, а також керівники інших силових структур. Також не виключено, що на ряді державних посад можуть з'явитися особи, які підпадають під сферу юрисдикції, наряду з російськими керівниками,

включаючи їхніх білоруських колег з самопроголошеним президентом Лукашенком у голові.

Таким чином, інституції, що здійснюють міжнародне правосуддя щодо російської федерації та її керівництва, стикаються з рядом викликів. Ці виклики полягають у неможливості фізичного притягнення до відповідальності будь кого з причетних до повномасштабної війни в Україні, доки війна триває. На даний момент в країні відсутні поправки до чинного законодавства та досі не визначена офіційна процедура, за якою будуть судити керівництво росії.

Проте у Києві 22 серпня 2023 року відбулася міжнародна конференція щодо створення спецтрибуналу. Один із провідних спікерів конференції, заступник голови Офісу президента Андрій Смирнов, висловив погляд щодо питання про заснування гібридного трибуналу з українською владою. Відзначивши, що влада України виражає готовність до створення гібридного трибуналу, він зауважив, що ця позиція має невелике відхилення від створення спеціального трибуналу відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН через недостатню підтримку. Він заявив: "Доктрина міжнародного права перебуває в заручниках у глобальній політики, у геополітики. І окремі наші партнери побоюються, що цей прецедент буде використаний проти них, бо вони також проводять військові кампанії за кордоном. І про це треба чесно говорити". Відтепер українська влада розглядає можливість створення інтернаціоналізованого трибуналу. Дана концепція не відповідає інтересам України. Тим не менше, варто зауважити, що створення інтернаціоналізованого трибуналу не обов'язково передбачає його впровадження в межах української правової системи. Спеціалізований трибунал щодо злочину агресії відбудеться в Гаазі та діятиме відповідно до нідерландського законодавства. Попередню згоду на це вже надав уряд Нідерландів. Крім того, там буде зберігатися реєстр злочинів російської федерації, де будуть зібрані докази щодо масштабів агресії. Більше того, в нідерландському законодавстві існує прийнятне визначення злочину агресії,

яке було перейняте з Кампальського документа. Відмінно від Сполучених Штатів та окремих країн Європейського Союзу, Нідерланди ратифікували цей договір про встановлення відповідальності за злочин агресії.

Проте невирішеним залишається питання передачі Путіна під варту суду, оскільки від його наказів залежить інтенсивність ведення війни. За мірою жорстокості та геополітичних рамок, Путін - терорист світового масштабу. Тому і ставлення для нього повинно бути відповідне. Немає жодних сумнівів в тому, що добровільно цей злочинець не вирушить до трибуналу, а Міжнародний Кримінальний Суд не виносить вироки заочно. Тому найбільш реальним вирішенням питання щодо організації судового процесу над лідером держави-терориста є згуртування проти нього його ж власного оточення, як це відбулось зі Слободаном Мілошевичем. Путін має остаточно втратити внутрішньоелітну легітимність як притомний і дієдатний лідер.

ВИСНОВКИ

На сьогоднішній день всі наявні механізми для здійснення ефективного правосуддя - застарілі або апріорі не працюючі. Ніхто не передбачав, що їх потрібно буде застосовувати проти держави рівня Росії з потужним ядерним арсеналом.

Таким чином, дослідивши сучасні можливості міжнародно-правових інститутів покарання росії за скоєння воєнних злочинів та злочинів проти людства, стає зрозумілим, що єдиним способом започаткувати ad hoc трибунал над росією за злочини агресії є ухвалення рішення Генасамблеї ООН про створення міжнародного спеціального суду окремої інституції. Навіть якщо оминати постійне право вето Росії, може виникнути прецедент, посилаючись на який, за аналогічною формулою можуть бути засуджені й інші держави на будь-якій підставі. Саме тут і виникає конфлікт інтересів, який гостро ставить питання правосуддя та сили міжнародного права. З одного боку чітка послідовність започаткування трибуналу за воєнні злочини, а з іншої ризик бути засудженим самому, шляхом утворення коаліції решти держав, наприклад Китаєм і рядом інших держав Африки, на які прямий вплив мають Китай та росія. У випадку, якщо ініціатива держав-постійних членів Радбезу ООН про створення трибуналу над Росією не знає успіхів, то росія може спробувати зробити те саме. Оскільки факт винесення цього питання на голосування вже може спровокувати конфлікт всесвітнього масштабу, тим самим спричиняючи розлад в світі.

Підтвердженням даної тези є слова представниці Держдепу США з глобального кримінального правосуддя Бен ван Скаак в інтерв'ю виданню «Бабель». Вона заявила, що варіант, на якому наполягала Україна - вона вважає нереальним. А на запитання стосовно того, чому Сполучені Штати не підтримують ідеї України про спеціальний трибунал щодо агресії, який можна було б провести через Генеральну Асамблею. Вона наголосила на тому, що є занепокоєння щодо наявності необхідної кількості голосів у Генеральній Асамблеї для підтримки нової, неперевіреної ідеї. Аналіз голосування в

Генеральній Асамблеї дозволив виявити, що при обговоренні активних заходів, таких як виключення Росії з Ради з прав людини або утворення Реєстру збитків, підтримка відчутно зменшується. Це стосується навіть випадків, коли питання мають відносно невеликий характер. Росія була виключена з Ради з прав людини через масові порушення прав людини на територіях, що підпадають під її вплив, і це спричинило мінімум супротиву. Однак голосування не було настільки рішучим, як очікувалося. Найменш бажаним рішенням було б запровадження резолюції, яка ризикувала б провалитися або отримати обмежену підтримку. Інтернаціоналізований трибунал може бути створений швидко, адже існують різноманітні шляхи, якими міжнародна спільнота може приєднатися до цієї концепції. Це включає можливість спільного персоналу, обміну інформацією, фінансової підтримки, дипломатичної підтримки та технічної допомоги. Всі ці заходи вже доступні для реалізації в найближчий час, без необхідності чекати на вагоме голосування в Генеральній Асамблеї.

Тому, слід відзначити, що незважаючи на існування всіх наявних інструментів притягнення до правосуддя, умови сучасних світових економічних взаємовідносин заважають втілити їх в життя. Оскільки росія є постачальником енергоносіїв до Європи, володіє ядерною зброєю а також, має чисельне населення, яке може бути мобілізовано у випадку розв'язання широкомасштабних воєнних дій. Своїми розмірами, та можливістю збагачувати інші держави росія стала дуже не вигідним противником у боротьбі за цивілізований світ. Питання правосуддя над лідерами країн здійснюючими військові злочини суперечить тим економічним відносинам, які сформувались за останні десятиріччя. Партнерські відносини стали важливішими за правосуддя, а фінансова вигода стала вагомим фактором що спричиняє зменшення акценту на дотримання міжнародних прав та верховенства права. Справа в тому, що встановлення відносин з керівниками держав, які порушують міжнародні стандарти, є поширеною практикою в міжнародних відносинах. Попри наявні правопорушення, такі особи у

повному обсязі зберігають свою роль у міжнародній спільноті. І нажаль, для забезпечення співпраці важливо досягати домовленостей з ними щодо доступу до ресурсів, голосування в міжнародних організаціях та реалізації регіональних проектів.

На мою особисту думку, Україна спільними зусиллями з Західними партнерами повинна започаткувати Спеціальний Міжнародний Трибунал, за аналогією з Нюрнберзьким трибуналом, дотримуючись принципів міжнародного права. Така формула не потребує внесення змін до чинного законодавства, на відміну від гібридного трибуналу, та прискорить початок процесуальних заходів. Варто зазначити, що перед підписанням Статуту Нюрнберзького трибуналу не були внесені зміни до національних законів країн союзників. Усі юридичні заходи, пов'язані з організацією та функціонуванням Нюрнберзького трибуналу, були засновані на міжнародних угодах та принципах. Згідно зі Статутом, Нюрнберзький трибунал був створений як міжнародний суд, та його компетенція застосовувалася до національних та іноземних осіб, у тому числі осіб, які обіймають державні посади, які були звинувачені у скоєнні злочинів проти миру, злочинів проти людяності та злочинів під час війни. Нажаль, такий сценарій є нереальним в умовах сьогоденних геополітичних відносин, які будувались десятиліттями.

Багатьом державам значно легше та дешевше підтримувати економічні відносини з державою-терористом, а ніж повністю відмовлятися від вигідних послуг забуваючи про мораль, що є відносним відчуттям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апанасько І.В. Процес покарання рф за військові злочини та порушення прав людини під час російсько-української війни: міжнародний досвід. *Актуальні дослідження правової та історичної науки* (Випуск 53): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Ополе, Польща, 18 – 19 вересня 2023 р.) / редкол. : О. Яремко та ін. Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б. С. 17-25.
2. Бонч-Осмоловская К., Великовский Д. Как глава «Справедливой России» Сергей Миронов и его новая жена усыновили похищенного из Украины ребенка и поменяли ему личность. *Важные истории*. 23 ноября 2023. URL: storage.googleapis.com/istories/stories/2023/11/23/mironov-i-deti/index.html?utm_source=telegram&utm_medium=mainpage (дата звернення 30.10.2023).
3. Воєнні злочини і гуманітарна криза — наукова конференція в Гарварді розглядає, як Україні вийти з війни. *LB.ua*. 2023, 16 лютого. URL: lb.ua/blog/rebulding_ukraine/546135_voienni_zlochini_i_gumanitarna_kriza.html (дата звернення 30.10.2023).
4. Володимир Зеленський ініціює створення спеціального механізму, який допоможе притягнути до відповідальності осіб, причетних до злочинів проти українського народу. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2022, 3 квітня. URL: president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-iniciyuue-stvorennuya-specialnogo-mehaniz-74057 (дата звернення 30.10.2023).
5. Гнатівський М. *Facebook*. 2022, 16 вересня. URL: bit.ly/3RDdX81 (дата звернення 20.10.2023).
6. Документуємо воєнні злочини Російської Федерації в Україні. *Офіс Генерального Прокурора*. URL: warcrimes.gov.ua
7. Дубик М.Г. Надзвичайна державна комісія по встановленню та розслідуванню злочинів фашистів. *Енциклопедія історії України*: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. -

К.: В-во "Наукова думка", 2010. 728 с. URL: history.org.ua/?termin=Nadzvyhajna_derzhavna (дата звернення 29.10.2023)

8. Зеленський і прем'єр Нідерландів підтримали розміщення спецтрибуналу за злочин агресії РФ в Гаазі. *Європейська правда*. 2023, 4 травня. URL: bit.ly/49Hz54h (дата звернення 29.10.2023).

9. Злочини проти людяності в Україні: відмінність від воєнних злочинів та проблематика притягнення до відповідальності. *Юридична фірма GOLAW*. 2023, 19 квітня. URL: golaw.ua/ua/insights/publication/zlochiny-proti-lyudyanosti-v-ukrayini-vidminnist-vid-voyennih-zlochyniv-ta-problematika-prityagnennya-do-vidprovidalnosti/ (дата звернення 30.10.2023).

10. Кант І. К вичному миру. Сочинення: в 8 т. Т. 7. М., 1994. 434 с.

11. Коваленко О., Раєвський Д. «Навряд чи хтось заарештує путіна, поки він голова держави». Дуже неоптимістичне інтерв'ю з Бет ван Скаак, представницею Держдепу США з глобального кримінального правосуддя. *Бабель*. 2023, 14 серпня. URL: bit.ly/3Rea5ZQ (дата звернення 30.10.2023).

12. Ковалів М. Внесок Нюрнберзького трибуналу у формування норм міжнародного права щодо злочинних організацій. *COPERNICUS: Political and Legal Studies*. Vol. 1, Issue 2 (June 2022). С. 33–39.

13. Комісарчук Ю. А., Черевко В. В. Osint як один із інструментів для збирання інформації про воєнні злочини російської федерації в Україні. *In The 14th International scientific and practical conference «Modern science: innovations and prospect»*. SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2022. С. 451-454. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/10/MODERN-SCIENCE-INNOVATIONS-ANDPROSPECTS-16-18.10.22.pdf#page=451> (дата звернення 02.11.2023).

14. Коментарій Департаментa інформації и печати МІД Росії в зв'язи с голосованием в Генассамблее ООН по представленному Республикой Молдова проекту резолюции. *МІД росии*. 2018, 23 червня. URL: [archive.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-](http://archive.mid.ru/ru/foreign_policy/news/)

/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/3274365 (дата звернення 02.11.2023).

15. Коруц У.З. Практика Нюрнберзького трибуналу та її значення для кваліфікації пропаганди війни як міжнародного злочину. *Альманах міжнародного права*. 2020. Вип. 24. С. 222–230.

16. Краснікова О.В. Концепція міжнародного військового трибуналу для покарання рф за злочини в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 506-508.

17. Кротевич Б. Who knows more impotent organization than United Nations?. X. 2023, 3 квітня. URL: x.com/bohdankrotevych/status/1642919259360600065?s=52&t=vP7pBH-bX6GZhwE9-GMsRQ (дата звернення 01.12.2023).

18. Мелоні про реакцію Заходу на окупацію Криму: "Ми помилилися і маємо це визнати". *Європейська правда*. 2023, 23 серпня. URL: euointegration.com.ua/news/2023/08/23/7168096/ (дата звернення 29.10.2023).

19. Мехед Н. Україна визнала юрисдикцію МКС щодо воєнних злочинів. *Deutsche Welle*. 2015, 9 вересня. URL: dw.com/uk/україна-визнала-юрисдикцію-міжнародного-кримінального-суду-щодо-воєнних-злочинів/a-18702552 (дата звернення 30.10.2023).

20. Мохончук С. М. Кримінальна відповідальність за злочини проти миру та безпеки людства: дослідження наукової історіографії. *Актуальні проблеми права: теорія і практика : зб. наук. пр.* 2013. № 26. С. 401–409.

21. Парламентська асамблея НАТО визнала злочини Росії проти України геноцидом. *Європейська правда*. 2023, 22 травня. URL: euointegration.com.ua/news/2023/05/22/7162176/ (дата звернення 31.10.2023).

22. Правосуддя. *Конституція України*. Розд. VIII. Ст. 125. URL: bit.ly/3GGFoaI;

23. Прищепя Я. Німеччина заявила, що зобов'язана арештувати Путіна у разі його приїзду. В ОПУ прокоментували. *Суспільне. Новини*. 2023, 19 березня. URL: suspilne.media/418647-nimeccina-zaavila-so-zobovazana-arestuvati-putina-u-razi-jogo-priizdu-v-opu-prokomentovali/ (дата звернення 15.11.2023).

24. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права №2689. *Верховна Рада України. Офіційний веб-портал*. URL: <https://bit.ly/3TCS75Z> (дата звернення 25.11.2023).

25. Рогова. О. Г. Дискусійні проблеми розмежування національної та міжнародно-правової юрисдикції щодо воєнних злочинів, скоєних в Україні. URL: baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/342/9405/19635-1 (дата звернення 25.11.2023).

26. Розслідування воєнних злочинів: Геноцид та злочини проти людяності. *Global Investigative Journalism Network*. 2023, 22 листопада. URL: gijn.org/ua/resurs-ua/rozsliduvanna-voennih-zlociniv-genocid-ta-zlocini-proti-ludanosti/ (дата звернення 02.12.2023).

27. Романюк Т. Міжнародний трибунал: pro et contra. Компроміс? *Віче*. 2015. №3. С. 9-11.

28. Росія вирішила не виконувати рішення ЄСПЛ від 15 березня. *Радіо Свобода*. 2022, 7 червня. URL: radiosvoboda.org/a/news-uf-nevykonannya-rishen-yespl/31887651.html (дата звернення 30.10.2023).

29. Ругало Ю. Злочини проти людяності в Україні з 2014 року і по сьогодні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023ю № 6. С. 696-699.

30. Собенко Н. Європол створив нову групу для розслідування злочинів росіян в Україні. *Суспільне*. 2023, 23 листопада. URL: suspilne.media/623791-evropol-stvoriv-novu-grupu-dla-rozsliduvanna-zlociniv-rosian-v-ukraini/ (дата звернення 19.11.2023).

31. Соломко Д. Російсько-грузинська війна 2008 року як наслідок політики Росії на пострадянському просторі. *Міжнародний науковий вісник*. 2020. № 2 (22). С. 142-147.

32. Стаття 437 Кримінального кодексу України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 1 груд. 2023 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text;

33. Стаття 438 Кримінального кодексу України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 1 груд. 2023 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text;

34. Стаття 442 Кримінального кодексу України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 1 груд. 2023 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text;

35. Стівенс Н. Російська військова присутність в Придністров'ї: передумови та розгортання конфлікту (початок 90-х рр. ХХ ст.). *Український історичний збірник* : Збірник. 7-ме вид. Київ, 2004. С. 382. URL: bit.ly/3t6W5cu (дата звернення 29.11.2023).

36. У Бундестазі назвали Меркель відповідальною за війну в Україні через блокування її вступу в НАТО. *Європейська правда*. 2023, 3 березня. URL: eurointegration.com.ua/news/2023/03/3/7157281/ (дата звернення 23.11.2023).

37. У США оголосили обвинувачення чотирьом військовим РФ за катування американця в Україні. *Європейська правда*. 2023, 6 грудня. URL: eurointegration.com.ua/news/2023/12/6/7175041/ (дата звернення 8.12.2023).

38. Убивства, зґвалтування, тортури: скільки воєнних злочинів російської армії вже підтвердили в Україні і які перспективи трибуналу. *Радіо свобода*. 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-trybunal-haaha-putin/32292306.html>

39. Указ Президента Российской Федерации О признании Республики Абхазия : від 26.08.2008 р. № 1260. URL: bit.ly/4agr863 (дата звернення 17.11.2023).

40. Указ Президента Российской Федерации О признании Республики Южная Осетия: від 26.08.2008 р. № 1261. URL: <http://kremlin.ru/acts/bank/27958> (дата звернення 17.11.2023).

41. Уполномоченный при президенте рф по правам ребенка. Рабочая встреча президента россии и детского омбудсмена. Первый канал, 2023. *YouTube*. URL: [youtube.com/watch?v=UZsolq6rfek](https://www.youtube.com/watch?v=UZsolq6rfek) (дата звернення 17.11.2023).

42. Фон дер Ляен У. The EU supports the creation of a dedicated tribunal to try Russia's crime of aggression. As a first step, we must collect, store and analyse evidence. For this, we are setting up an International Centre for the Prosecution of the Crime of Aggression against Ukraine. X. 2023, 9 травня. URL: [x.com/vonderleyen/status/1655950366348038151](https://twitter.com/vonderleyen/status/1655950366348038151) (дата звернення 01.12.2023).

43. Шевердін М. Відповідальність РФ за вчинені злочини: як і де Україна каратиме воєнних злочинців. *Українська правда*. 2022, 26 квітня. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/04/26/7342170/>.

44. Шурхало Д. 15-річчя агресії Росії проти Грузії: чому російські війська не зайшли в Тбілісі. *Радіо Свобода*. 2023, 8 серпня. URL: [radiosvoboda.org/a/yatnadtsyatyrichchya-ahresiyi-rosiyi-proty-hruziyi/32537868.html](https://www.radiosvoboda.org/a/yatnadtsyatyrichchya-ahresiyi-rosiyi-proty-hruziyi/32537868.html) (дата звернення 15.11.2023).

45. Allen C. Law in the making. Oxford, 1958. P.13-128;

46. An Independent Legal Analysis of the Russian Federations Breaches of the Genocide Convention in Ukraine and the Duty to Prevent. New Lines Institute, 2022. URL: [newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/An-Independent-Legal-Analysis-of-the-Russian-Federations-Breaches-of-the-Genocide-Convention-in-Ukraine-and-the-Duty-to-Prevent-1-2.pdf](https://www.newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/An-Independent-Legal-Analysis-of-the-Russian-Federations-Breaches-of-the-Genocide-Convention-in-Ukraine-and-the-Duty-to-Prevent-1-2.pdf) (дата звернення 30.10.2023).

47. Article 27 of the Rome Statute of the International Criminal Court. Published by the International Criminal Court. 2011. URL: [cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf](https://www.cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf) (дата звернення 30.10.2023).

48. Article 4 of the UN Statute. Published by the International Criminal Court. 2011. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-2> (дата звернення 30.10.2023).

49. Article 6 of the Rome Statute of the International Criminal Court. Published by the International Criminal Court. 2011. URL: [icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf](https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf) (дата звернення 30.10.2023).

50. Article 7 of the Rome Statute of the International Criminal Court. Published by the International Criminal Court. 2011. URL: [icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf](https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf) (дата звернення 30.10.2023).

51. Article 8 of the Rome Statute of the International Criminal Court. Published by the International Criminal Court. 2011. URL: [icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf](https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf) (дата звернення 30.10.2023).

52. Belleman S. Onderzoeksteam MH17: 'Poetin speelde actieve rol in leveren Buk-raket'. *De Telegraaf*. 2023, 8 Feb. URL: [telegraaf.nl/nieuws/2019118422/onderzoeksteam-mh17-poetin-speelde-actieve-rol-in-leveren-buk-raket/](https://www.telegraaf.nl/nieuws/2019118422/onderzoeksteam-mh17-poetin-speelde-actieve-rol-in-leveren-buk-raket/) (дата звернення 25.11.2023).

53. Biesecker M. How the AP estimated 10,300 new graves in occupied Mariupol. *AP News*. 2022, December 22. URL: [apnews.com/article/russia-ukraine-war-erasing-mariupol-methodology-f74b28016b8dea4b82811655f14931f2](https://www.apnews.com/article/russia-ukraine-war-erasing-mariupol-methodology-f74b28016b8dea4b82811655f14931f2) (дата звернення 09.11.2023).

54. Blinken A. J. Crimes Against Humanity in Ukraine. *United States Department of State*. 2023. URL: [state.gov/crimes-against-humanity-in-ukraine/](https://www.state.gov/crimes-against-humanity-in-ukraine/);

55. Bodies Discovered of Victims Bound, Shot in Mass Grave Near Kyiv. *RFE/RL's Ukrainian Service*. 2022, June 14. URL: [rferl.org/a/bodies-ukraine-russia-bucha-kyiv-mass-grave-shot/31897677.html](https://www.rferl.org/a/bodies-ukraine-russia-bucha-kyiv-mass-grave-shot/31897677.html) (дата звернення 30.10.2023).

56. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. United Nation. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.1_Convention (дата звернення 30.10.2023).

57. Crimes Against Humanity. United Nations. URL: [un.org/en/genocideprevention/crimes-against-humanity.shtml#footnote-1](https://www.un.org/en/genocideprevention/crimes-against-humanity.shtml#footnote-1) (дата звернення 18.11.2023).

58. Designing criminal tribunals: sovereignty and international concerns in the protection of human rights / by Steven D. Roper and Lilian A. Barria. Aldershot, Hants, England ; Burlington, VT : Ashgate Pub. Co., 2006. 189 p.;

59. Endo G. I nullum crimen nulla poena sine lege principle and the icty and ictr. *Revue québécoise de droit international*. 2002. P. 206. URL: [sqdi.org/wp-content/uploads/15.1_-_endo.pdf](https://www.sqdi.org/wp-content/uploads/15.1_-_endo.pdf) (дата звернення 30.10.2023).

60. Frequently Asked Questions. Human Rights Expert Members of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. United Nations. Human Rights Council. URL: [ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/FAQs-on-the-IICIU-29-June-2022_EN.pdf](https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/FAQs-on-the-IICIU-29-June-2022_EN.pdf) (дата звернення 01.12.2023).

61. General Assembly Adopts Texts Urging Troop Withdraw from Republic of Moldova, Strengthening Cooperation in Central Asia | UN Press. 2018. URL: press.un.org/en/2018/ga12030.doc.htm (дата звернення 02.12.2023).

62. Human Rights Expert Members of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. United Nations Human Rights Council. URL: [ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicuhr-ukraine/members](https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicuhr-ukraine/members) (дата звернення 30.10.2023).

63. Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. URL: bit.ly/3Tlbhxi (дата звернення 30.10.2023).

64. Joint statement on supporting Ukraine in its proceeding at the International Court of Justice. 2022. URL: ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_4509 (дата звернення 30.10.2023).

65. Kingsley Chiedu Moghalu. *Global justice: the politics of war crimes trials*. Westport, Conn.: Praeger Security International; Oxford: Harcourt Education, 2006, 220 p.
66. Kottasová I. Exclusive: Leading experts accuse Russia of inciting genocide in Ukraine and intending to 'destroy' Ukrainian people. *CNN*. 2022, May 27. URL: edition.cnn.com/2022/05/27/europe/russia-ukraine-genocide-warning-intl/index.html (дата звернення 30.10.2023).
67. Lachowski T. Czy Władimir Putin trafi do Hagi? O prawno-politycznych konsekwencjach nakazów aresztowania wydanych przez Międzynarodowy Trybunał Karny. *Instytut Europy Środkowej*. 2023, 27 Marca. URL: <https://bit.ly/46P3cny> (дата звернення 30.10.2023).
68. McLaughlin E., Abbasi H., O'Reilly B. In a Ukrainian forest, Russian retreat means digging up the dead. *NBC News*. 2022, Sept. 19. URL: [nbcnews.com/news/world/mass-graves-unearthed-ukraine-izyum-russia-retreat-rcna48207](https://www.nbcnews.com/news/world/mass-graves-unearthed-ukraine-izyum-russia-retreat-rcna48207) (дата звернення 21.11.2023).
69. Meron T. *War Crimes Law Comes of Age: Essays*. Oxford, 1998. P.28 – 64.
70. Milosevic and others case: warrants re-issued to the Federal Republic of Yugoslavia. *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*. The Hague, 23 January 2001. SJP/P.I.S./557-e . URL: [icty.org/en/sid/8029](https://www.icty.org/en/sid/8029) (дата звернення 30.10.2023).
71. Nollkaemper A. *National Courts and the International Rule of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 337 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/241853067_National_Courts_and_the_International_Rule_of_Law (дата звернення 17.11.2023).
72. Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine on 15 March 2023. URL: [ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_AUV_EN.pdf](https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_AUV_EN.pdf) (дата звернення 30.10.2023).

73. Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine on 20 October 2023. URL: [ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A-78-540-AEV.pdf](https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A-78-540-AEV.pdf) (дата звернення 30.10.2023).

74. Robinson M. *Genocide War Crimes and Crimes against Humanity*. London, 1999. P.22-36.

75. Rome Statute of the International Criminal Court. URL: [icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf](https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf) (дата звернення 30.10.2023).

76. Russia's war crimes. Beyond evil, even during war. URL: war.ukraine.ua/russia-war-crimes/

77. Rwandan genocide: Security Council told failure of political will led to 'cascade of human tragedy'. *UN News*. 2014, April 16. URL: news.un.org/en/story/2014/04/466342 (дата звернення 13.11.2023).

78. Sellars K. "Imperfect Justice at Nuremberg and Tokyo". *European Journal of International Law*. 2010. Volume 21, Issue 4, November. URL: academic.oup.com/ejil/article/21/4/1085/418156?login=false (дата звернення 30.10.2023).

79. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. *International Criminal Court*. 2023, March 17. URL: [icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and](https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and) (дата звернення 16.11.2023).

80. Subramaniam T., Guy J., Sangal A., Hayes M., Vales L. and Chowdhury M. Russia's invasion has triggered "the most massive violations of human rights," UN chief says. *CNN*. 2023, February 28. URL: edition.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-02-27-23/h_9224c28acae9c619f625c3bf75bb2b1b (дата звернення 30.10.2023).

81. The emerging system of international criminal law: developments in codification and implementation / Lyal S. Sunga The Hague. Boston: Kluwer Law International, 1997. 486 p.

82. The Genocide. United Nations International Criminal Tribunal for Rwanda. United Nations International Residual Mechanism for Criminal Tribunals. URL: unictr.irmct.org/en/genocide (дата звернення 30.10.2023).

83. The International Criminal Court / edited by Olympia Bekou and Robert Cryer. Ashgate Publishing Limited. 2004. 470 p.

84. Ukraine and the Netherlands v. Russia (nos 8019/16, 43800/14 and 28525/20). *HUDOC - European Court of Human Rights*. Case of Ukraine and the Netherlands v. russia. URL: bit.ly/3GLcZjL. (дата звернення 30.10.2023).

85. United Nations Assistance Mission for Rwanda. International Tribunal for Rwanda. 1999 Independent Inquiry. URL: <https://bit.ly/3vodJJb> (дата звернення 30.10.2023).

86. United Nations Charter, Chapter VII: Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression. United Nations. URL: un.org/en/about-us/un-charter/chapter-7 (дата звернення 01.12.2023).

87. United Nations Charter. Chapter V: Chapter V: The Security Council (Articles 23-32). URL: un.org/en/about-us/un-charter/chapter-5 (дата звернення 30.10.2023).

88. United Nations Charter. Chapter I: Purposes and Principles (Articles 1-2). URL: un.org/en/about-us/un-charter/chapter-1 (дата звернення 23.11.2023).

89. Universal jurisdiction. ECCHR: European Center for Constitutional and Human Rights. URL: ecchr.eu/en/glossary/universal-jurisdiction/ (дата звернення 30.10.2023).

90. Von der Leyen U. Statement by President von der Leyen on the establishment of the International Centre for the Prosecution of Crimes of Aggression against Ukraine. Delegation of the European Union to Ukraine. 04.03. 2023. URL: ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_23_1363 (дата звернення 15.11.2023).